

2018.060

Archeologienota Evergem Belzeelse Kerkweg

Verslag van Resultaten

Bert ACKE en Maarten BRACKE

14-5-2018

Titel: Archeologienota Evergem Belzeelse Kerkweg

Erkend archeoloog: Maarten Bracke, OE/ERK/Archeoloog/2015/00036

Auteurs: Bert Acke en Maarten Bracke

Kaartmateriaal opgemaakt door Archeopunt gcv; Uittreksels uit CartoWeb.be met toelating van het Nationaal Geografisch Instituut C18020 - www.ngi.be

Projectcode bureauonderzoek: 2018D266

Intern projectnummer: 2018.060

Locatiegegevens: Evergem Belzeelse Kerkweg

Lambertcoördinaten onderzoeksgebied: X: 101592 en Y: 199578; X: 101673 en Y: 199621

Kadastergegevens: Evergem, afdeling 2, sectie E, percelen 923, 926 en 931A (zie figuur 6)

Topografische kaart: zie figuur 4 en 5

Betrokken actoren: Bert Acke (assistent-archeoloog), Maarten Bracke (erkend archeoloog, assistent-aardkundige), Kris Van Quaethem (assistent-archeoloog) en Stefaan De Beule (contactpersoon initiatiefnemer)

Wetenschappelijke advisering: /

Plaats en datum: Zelzate, 14/05/2018

© Acke & Bracke bvba, Leegstraat 170, 9060 Zelzate. De auteurs aanvaarden geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de auteurs.

1. INLEIDING	4
1.1. WETTELIJK KADER	4
1.2. ONDERZOEKSOPDRACHT	4
1.2.1. VRAAGSTELLING	4
1.2.2. RANDVOORWAARDEN	4
1.3. WERKWIJZE EN STRATEGIE	5
1.3.1. MOTIVERING ONDERZOEKSSTRATEGIE	5
1.3.2. ORGANISATIE VAN HET VOORONDERZOEK	6
1.3.3. ADVIES SPECIALISTEN	6
1.3.4. WETENSCHAPPELIJKE ADVISERING	6
1.3.5. SELECTIE BRONNEN	6
2. BUREAUONDERZOEK	7
2.1. HUIDIGE TOESTAND	7
2.2. GEPLANEDE WERKEN	9
2.3. LANDSCHAPPELIJKE LIGGING	10
2.3.1. TOPOGRAFISCHE SITUERING	10
2.3.2. LANDSCHAPPELIJKE SITUERING	12
2.3.3. BODEMKUNDIGE SITUERING	15
2.3.4. GEOLOGISCHE SITUERING	15
2.4. HISTORISCHE SITUERING	18
2.5. ARCHEOLOGISCHE SITUERING	25
3. SYNTHESE	27
3.1. ARCHEOLOGISCH VERWACHTINGSPATROON	27
3.2. AFWEGING VERDER VOORONDERZOEK	27
3.3. VERDER VOORONDERZOEK ZONDER INGREEP IN DE BODEM	28
3.4. VERDER VOORONDERZOEK MET INGREEP IN DE BODEM	29
3.5. BEANTWOORDING ONDERZOEKSVRAGEN	29
4. SAMENVATTING	31
5. BIBLIOGRAFIE	33
6. BIJLAGES	34

1. Inleiding

1.1. Wettelijk kader

De archeologienota kadert in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen te Evergem Belzeelse Kerkweg (provincie Oost-Vlaanderen), waarbij de totale oppervlakte van de betrokken percelen 3000m² of meer bedraagt en de bodemingrepen groter zijn dan 1000m², dient de initiatiefnemer een archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag. De archeologienota dient opgemaakt te worden onder supervisie van een erkend archeoloog.

1.2. Onderzoeksopdracht

1.2.1. Vraagstelling

- Zijn er archeologische of historische gegevens gekend over de site?
- Zijn er gegevens gekend dat de bodem (deels) verstoord is?
- Zijn er landschappelijke factoren die invloed kunnen hebben op de gaafheid van eventuele archeologische sporen?
- Wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?
- Is er een archeologische site aanwezig? Zo ja, wat zijn de karakteristieken en de bewaringstoestand ervan? Wat is de relatie met het landschap? Welke waarde heeft de site?
- Wat is de te volgen strategie tijdens een eventueel verder onderzoek en welke bijkomende onderzoeksvragen moeten daarbij beantwoord worden?

1.2.2. Randvoorwaarden

Het totale plangebied is ca. 5500m² groot en betreft volgende kadastrale percelen: Evergem, afdeling 2, sectie E, percelen 923, 926 en 931A. De geplande werken hebben echter enkel betrekking op een langwerpige strook langsheen de Belzeelse Kerkweg. Deze strook is 1847m² groot en bevindt zich in het zuiden van deze percelen. De plannen opgenomen in deze archeologienota bakenen enkel deze strook af, en niet de volledige percelen. Deze strook wordt in de bespreking hieronder aanschouwd als het plangebied/projectgebied. De beschrijving van de resultaten van het bureauonderzoek spitsen zich toe op deze strook, en niet op de totaliteit van de percelen. Aangezien op het grootste deel van deze percelen helemaal geen werken gebeuren, is enkel de bespreking van de zuidelijke strook relevant om een correcte inschatting te maken van het archeologisch potentieel van het projectgebied.

1.3. Werkwijze en strategie

1.3.1. Motivering onderzoeksstrategie

In het bureauonderzoek wordt een zo duidelijk mogelijk beeld gevormd van de huidige archeologische, historische en landschappelijke informatie van het projectgebied en diens omgeving. Deze gegevens worden vergeleken met de geplande werken en de hiermee gepaard gaande verstoringen en vergravingen in de bodem. Het uiteindelijke doel is het bepalen of verder archeologisch onderzoek al dan niet aangewezen is.

Informatie over de afbakening van het plangebied en de geplande werkzaamheden werd aangeleverd via de initiatiefnemer door middel van ontwerpplannen en via mondelinge of schriftelijke communicatie. Om een zicht te krijgen op de huidige archeologische kennis van het plangebied en van de directe omgeving werd de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) geraadpleegd.¹ Deze online databank is uitsluitend toegankelijk voor geregistreerde gebruikers, hoofdzakelijk archeologen. Aanvullend werden verschillende historische kaarten geraadpleegd via Geopunt², de centrale toegangspoort tot geografische overheidsinformatie, en via Cartesius³, een databank die kaarten bundelt van het Nationaal Geografisch Instituut (NGI), de Koninklijke Bibliotheek, het Rijksarchief, lokale archieven en het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika. Aansluitend hierbij werden ook verschillende luchtfoto's bekeken die genomen zijn sinds de jaren '70 van vorige eeuw. Op het kaartmateriaal en de luchtfoto's werd het plangebied geprojecteerd, om zodoende een duidelijk beeld te krijgen van het landgebruik gedurende de laatste eeuwen. Geopunt leverde ook verschillende kaarten op die betrekking hebben tot de landschappelijke en bodemkundige ligging van het gebied. Een kadasterplan dat beschikbaar is via de GRB-kaart op Geopunt werd vergeleken met hetgene dat beschikbaar is via de CadGIS Viewer van de Federale Overheid.⁴ Een topografische kaart werd verkregen via het NGI.⁵

Op basis van dit onderzoek en het raadplegen van bovenvermelde bronnen kan een antwoord gegeven worden op de vooropgestelde onderzoeksvragen.

¹ <https://cai.onroenderfgoed.be/>

² <http://www.geopunt.be/kaart>

³ <http://www.cartesius.be/CartesiusPortal/>

⁴ <http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/>

⁵ <http://www.ngi.be/topomapviewer/>

1.3.2. Organisatie van het vooronderzoek

In eerste instantie werd gestart met het bureauonderzoek waarbij de diverse beschikbare bronnen geraadpleegd worden. Daarnaast werd in detail bekeken wat de huidige toestand is van het plangebied en werden de geplande werkzaamheden onder de loep genomen. Op basis van deze gegevens samen werd afgetoetst of ten eerste verder vooronderzoek noodzakelijk is en ten tweede welke onderzoekstappen er eventueel genomen moeten worden.

1.3.3. Advies specialisten

Niet van toepassing.

1.3.4. Wetenschappelijke advisering

Niet van toepassing.

1.3.5. Selectie bronnen

De gebruikte bronnen zijn beschreven onder 1.3.1. De bronnen daaronder vermeld waren afdoende om een gedegen advies te geven voor een verder archeologisch traject. Bijkomend archiefonderzoek werd niet opportuun geacht.

2. Bureauonderzoek

2.1. Huidige toestand

Het terrein is 1847m² groot en kent een min of meer langwerpige, rechthoekige vorm. Het betreft een noordwest-zuidoost georiënteerde strook die in het zuiden grenst aan de Belzeelse Kerkweg. Het plangebied is in gebruik als weiland, die met een prikkeldraad is afgescheiden van de Belzeelse Kerkweg. Het oostelijke gedeelte is beplant met bomen, waartussen de dieren beschutting kunnen zoeken. De weide loopt verder door naar het noorden en het oosten.

Figuur 1 Zicht op het plangebied op de meest recente luchtfoto van 2017 (bron: geopunt.be).

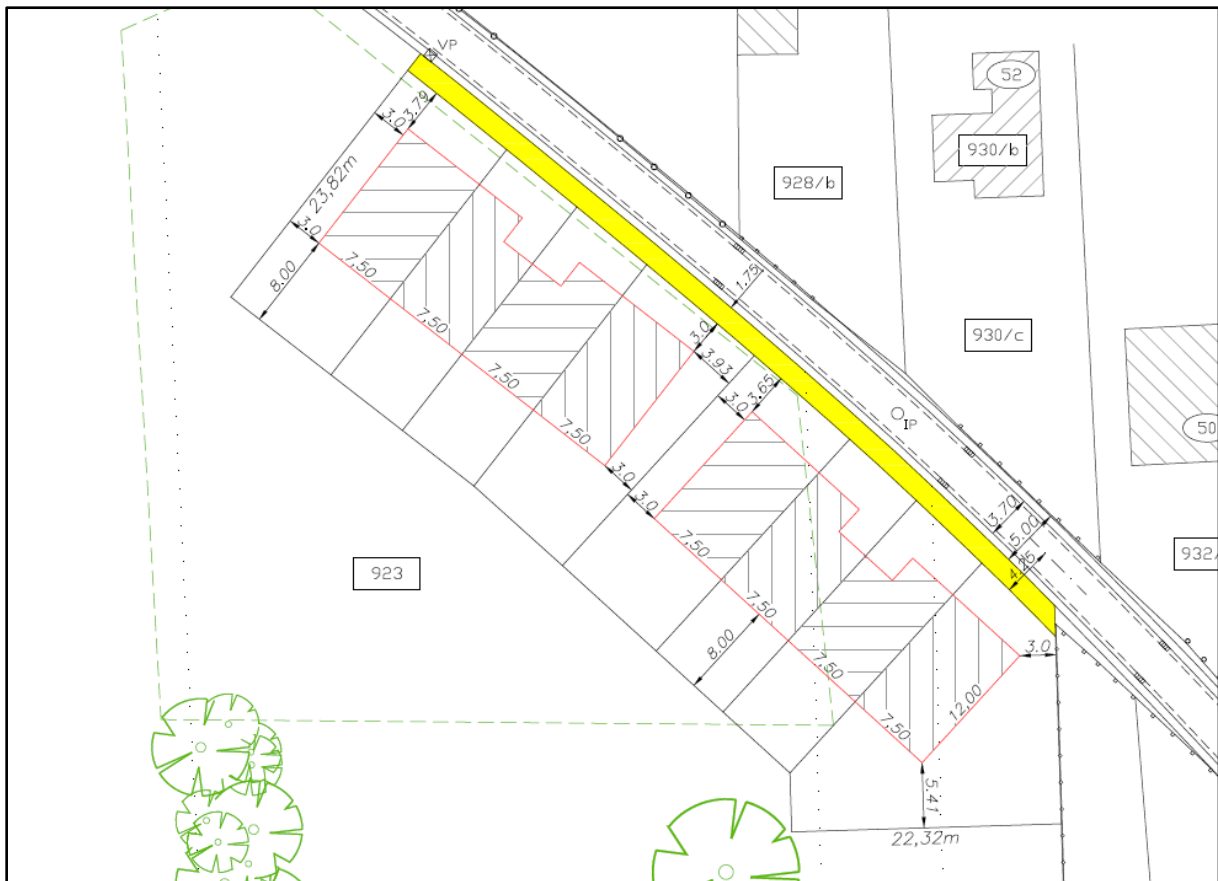
Figuur 2 Zicht vanuit het westen op het plangebied (bron: <https://www.google.com/maps>).

2.2. Geplande werken

Het ontwerpplan is te vinden in de bijlage, en uitsnede wordt hieronder weergegeven.

De bomen binnen het plangebied worden gerooid. Vervolgens wordt de grond bouwrijp gemaakt en worden er 2 blokken van telkens 4 huizen opgericht (telkens 2 halfopen en 2 gesloten bebouwingen). Rondom de woningen worden tuinen aangelegd. In de voortuinen worden de nodige aansluitingen op de nutsvoorzieningen voorzien. Er wordt geen wegenis aangelegd, de woningen sluiten aan op de Belzeelse Kerkweg.

Er zullen aanzienlijke bodemingrepen plaatsvinden op het volledige plangebied: rooien van de bomen, het bouwrijp maken van de percelen, aanleg nutsleidingen, funderingswerken, het optrekken van woningen, aanleg van tuinen. Ook het werfverkeer zal zijn invloed hebben op de ondergrond. Algemeen kan uitgegaan worden van een verstoring tot 60cm diepte, met plaatselijk diepere ingrepen voor nutsleidingen en -voorzieningen en funderingen.

Figuur 3 Uitsnede uit het ontwerpplan (bron: initiatiefnemer).

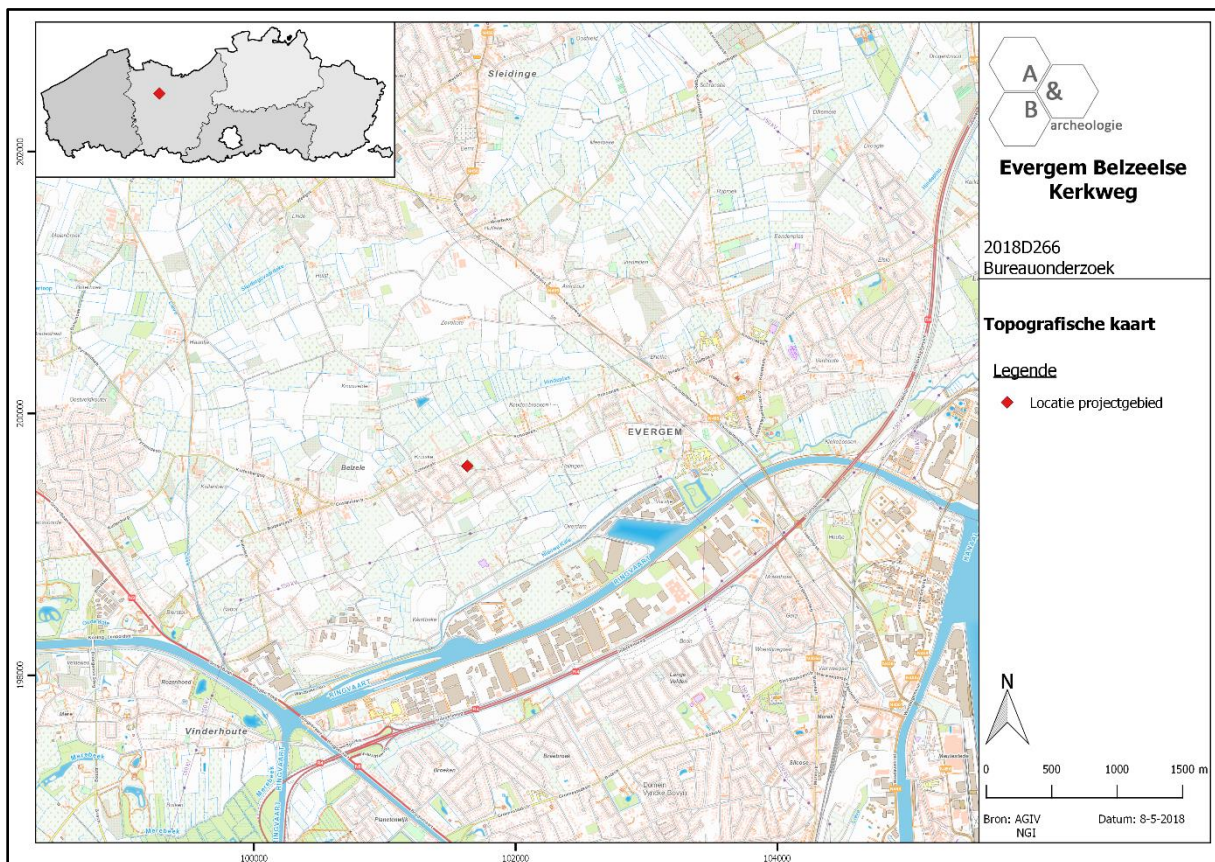
2.3. Landschappelijke ligging

2.3.1. Topografische situering

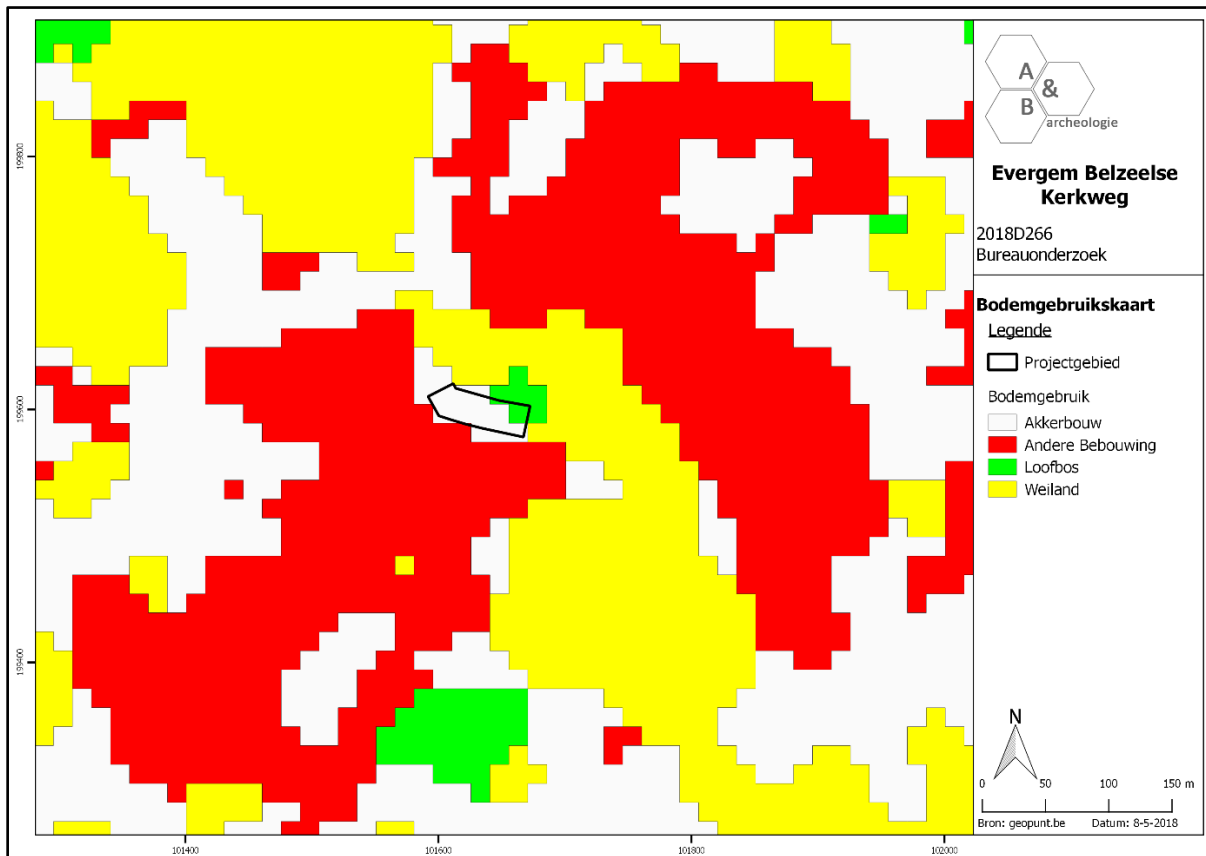
Het projectgebied bevindt zich ten westen van de dorpskern van Evergem, en ten oosten van de kern van Belzele, ongeveer centraal tussen beide in. Evergem is een fusiegemeente ten noorden van Gent, die naast Evergem bestaat uit de kernen Belzele, Sleidinge, Kluizen Wippelgem, Ertvelde, Rieme, Doornzele en Kerkbrugge-Langerbrugge. In het oosten sluiten Rieme, Doornzele en Kerkbrugge-Langerbrugge aan op de haven van Gent en het kanaal Gent-Terneuzen, in het zuiden nabij Wondelgem is er een groot bedrijventerrein gelegen langs de Ringvaart en de R4 (ring rond Gent). Voor het overige kent de fusiegemeente een meer landelijk karakter.

Het plangebied bevindt zich zo'n 100m ten zuiden van de Schoonstraat, die de kernen van Evergem en Belzele verbindt. De Belzeelse Kerkweg is een zuidelijke zijweg van deze Schoonstraat, en kent een noordwest-zuidoost verloop. Ten westen en zuiden van het plangebied zijn woningen en tuinen gelegen, ten noorden en oosten weiland.

Op de bodemgebruikskaart van 2001 staat het plangebied aangeduid als 'Akkerbouw' en 'Loofbos', wat niet geheel meer overeen komt met het huidige gebruik.

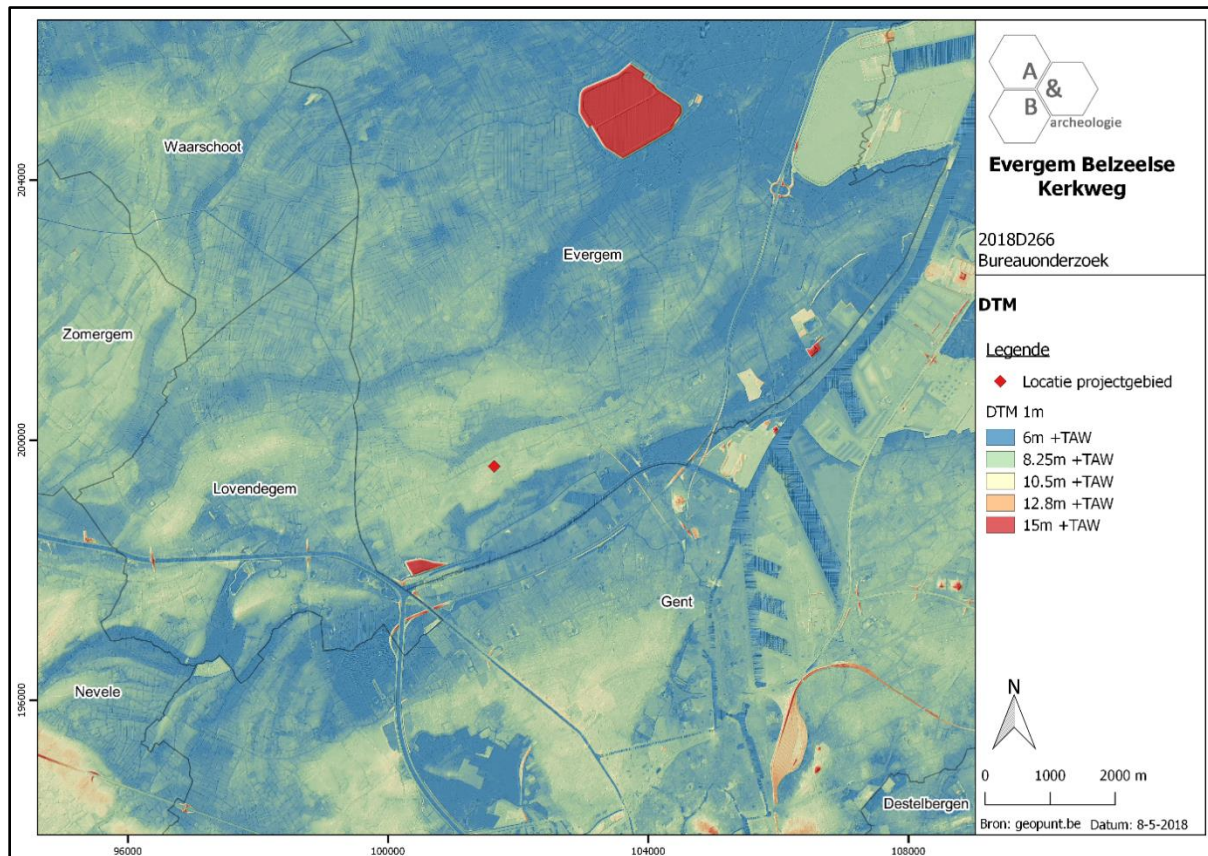
Figuur 4 Zicht op de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI).

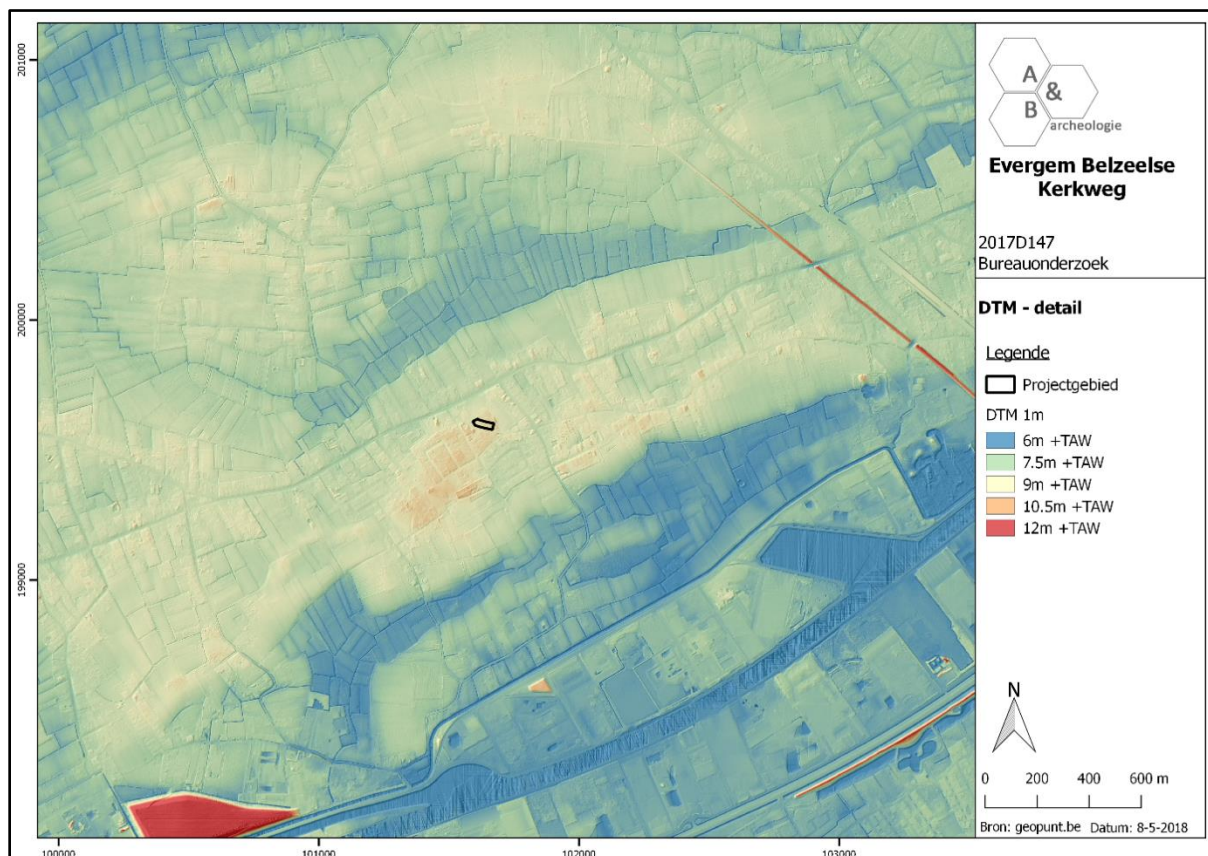
Figuur 7 Zicht op de bodemgebruiksk kaart met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be).

2.3.2. Landschappelijke situering

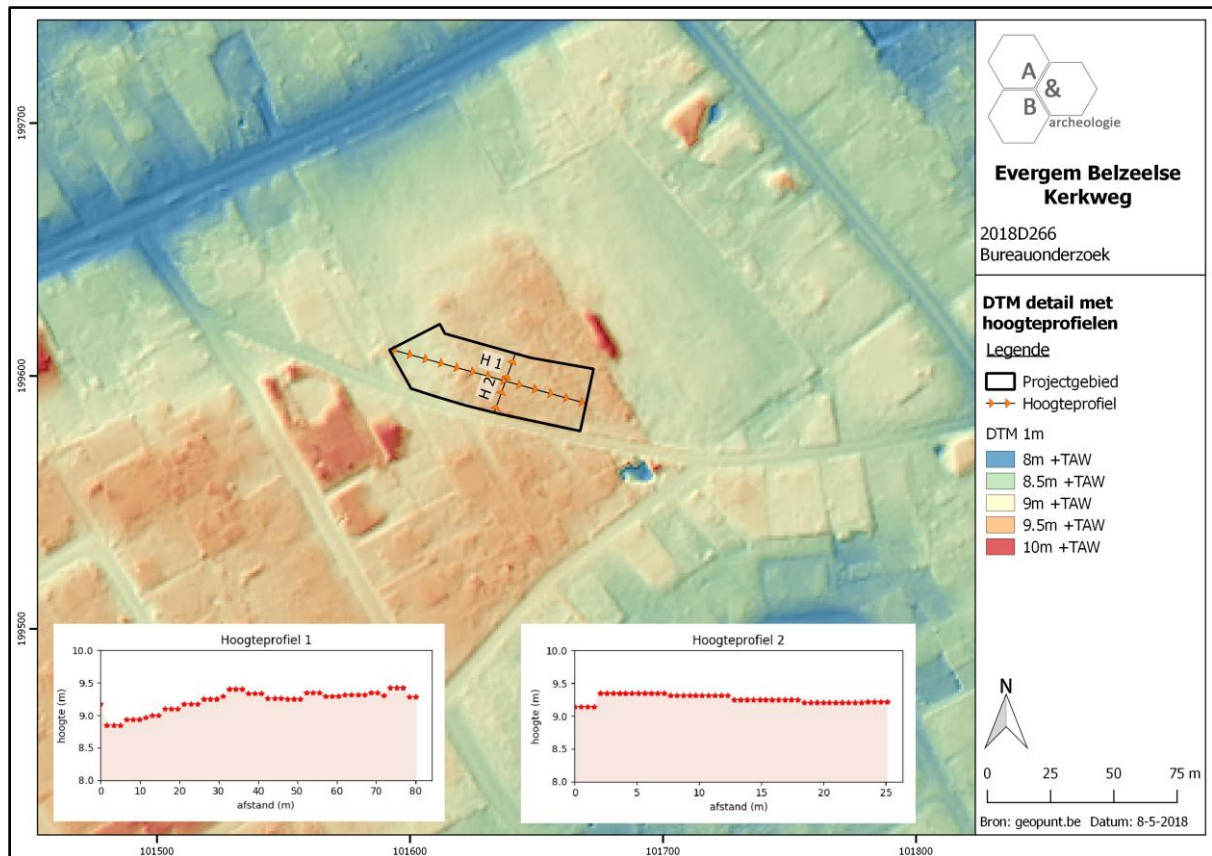
De fusiegemeente Evergem is gelegen in de Vlaamse Vallei en kent een vlak en matig opvallend microreliëf, bestaande uit afwisselend zwakke en droge ruggen en nattere depressies. In het noorden van de gemeente, op het grondgebied van Ertvelde, bevindt zich de dekzandrug van Maldegem naar Stekene. Tussen Doornzele en Rieme zijn de kunstmatig opgehoogde gronden rond het Kluizendok duidelijk te herkennen op het digitale hoogtemodel. In het zuiden van de fusiegemeente zijn enkele west-oost georiënteerde kleinere ruggen te zien. Op de meest zuidelijke ontwikkelden zich de dorpskernen van Belzele en Evergem. Ten zuiden van deze rug is de vallei van de Kale gelegen. Het plangebied bevindt zich ook op deze rug, op de noordoostelijke uitloper van een plaatselijke hogere deelzone bovenop deze rug. Het maaiveldniveau loopt licht op van +8,90m TAW in het westen naar +9,45m TAW centraal; het oostelijke deel ligt ook rond deze laatste hoogte. Op de potentiële bodemerosiekaart wordt het plangebied groen ingekleurd, dit wijst op een verwaarloosbare erosiegraad.

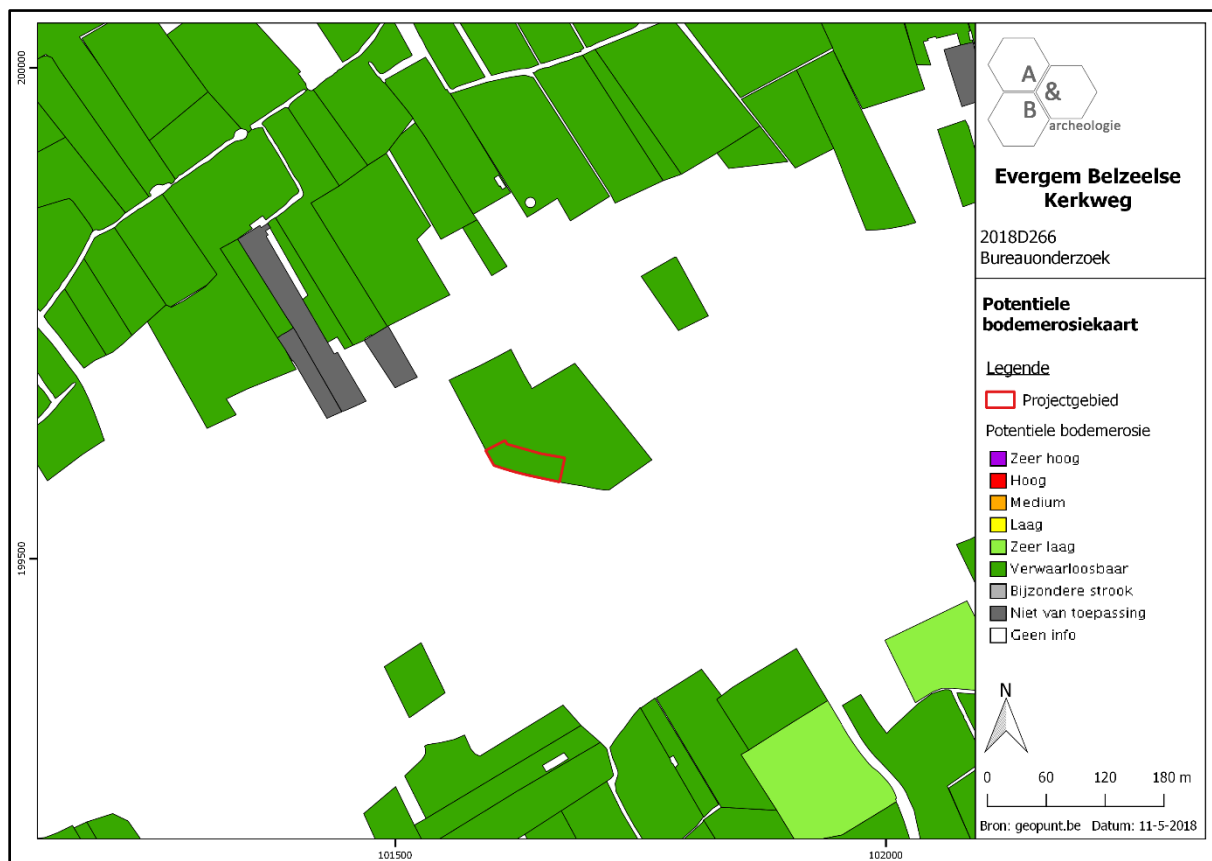
Figuur 8 Zicht op het Digitaal Hoogtemodel (bron: geopunt.be).

Figuur 9 Zicht op het Digitaal Hoogtemodel, meer in detail (bron: geopunt.be).

Figuur 10 Zicht op het Digitaal Hoogtemodel, op siteniveau (bron: geopunt.be).

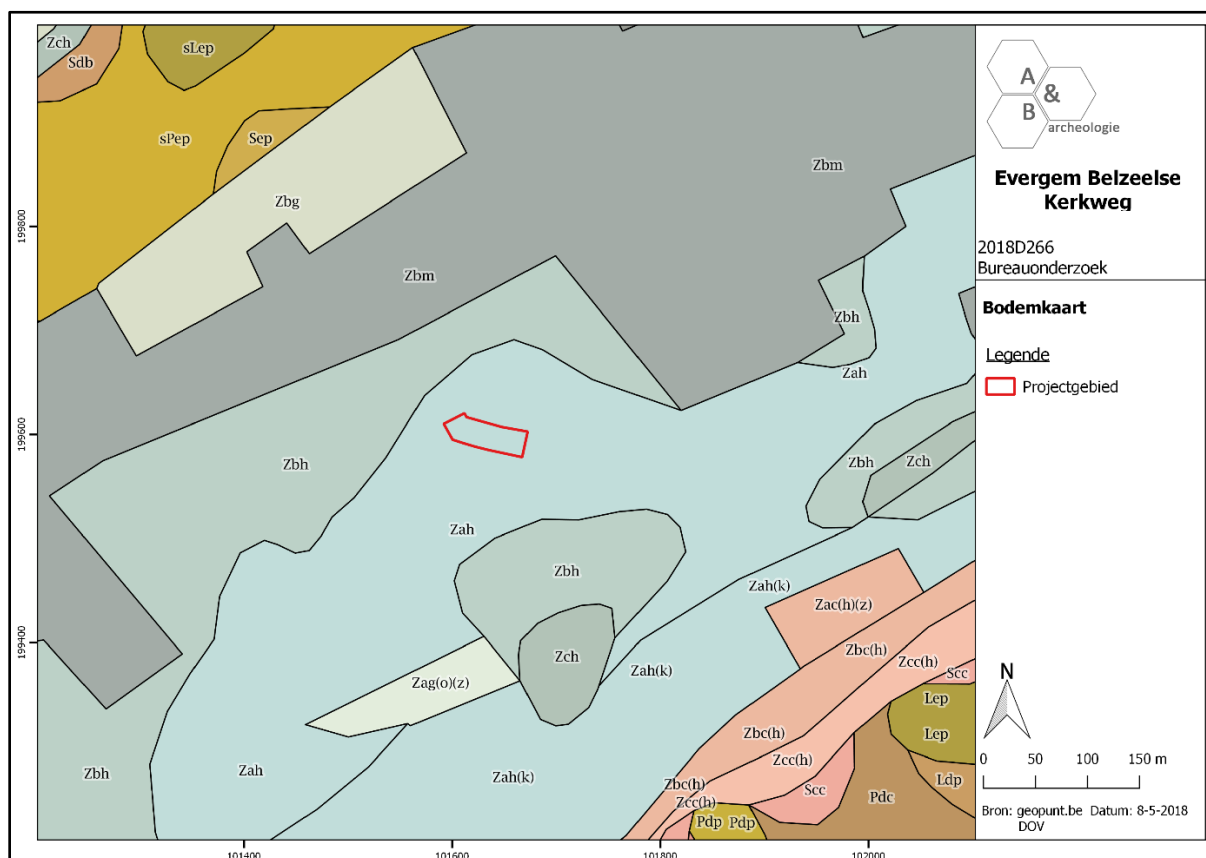
Figuur 11 Zicht op de Potentiële bodemerosiekaart (bron: geopunt.be).

2.3.3. Bodemkundige situering

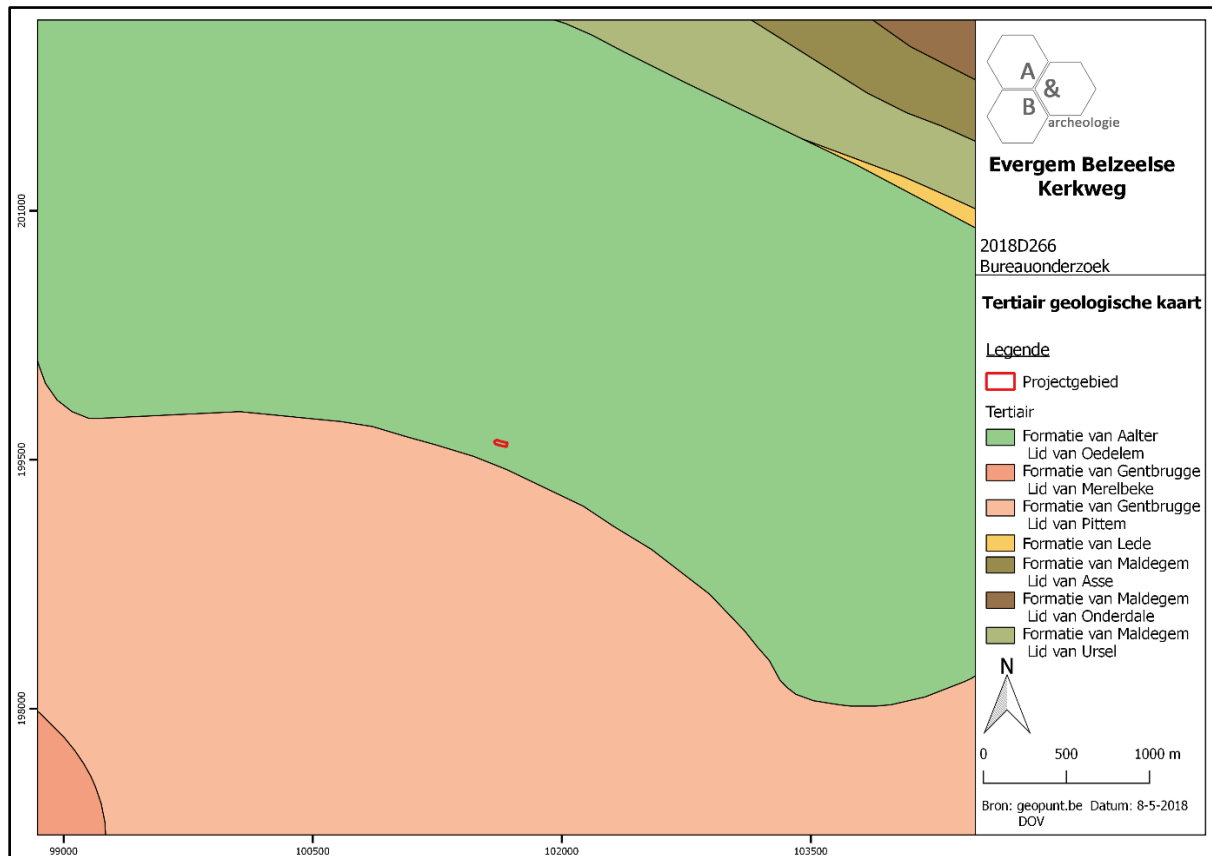
Evergem is gelegen in de zandstreek. Op de bodemkaart wordt het plangebied gesitueerd ter hoogte van Zah-gronden: zeer droge zandbodem met verbrokkelde ijzer en/of humus B horizont. Tot deze kernseries behoren zandgronden, d.w.z. bodems met meer dan 82,5% van de minerale fractie groter dan 50µm en met minder dan 8% klei, die een duidelijke Podzol B horizont hebben of gehad hebben en in een overdreven sterk ontwaterde positie voorkomen (duinen of hoge ruggen). Deze zeer droge matig natte zandgronden kenmerken kaarteenheden ongeschikt voor land- en tuinbouw.

2.3.4. Geologische situering

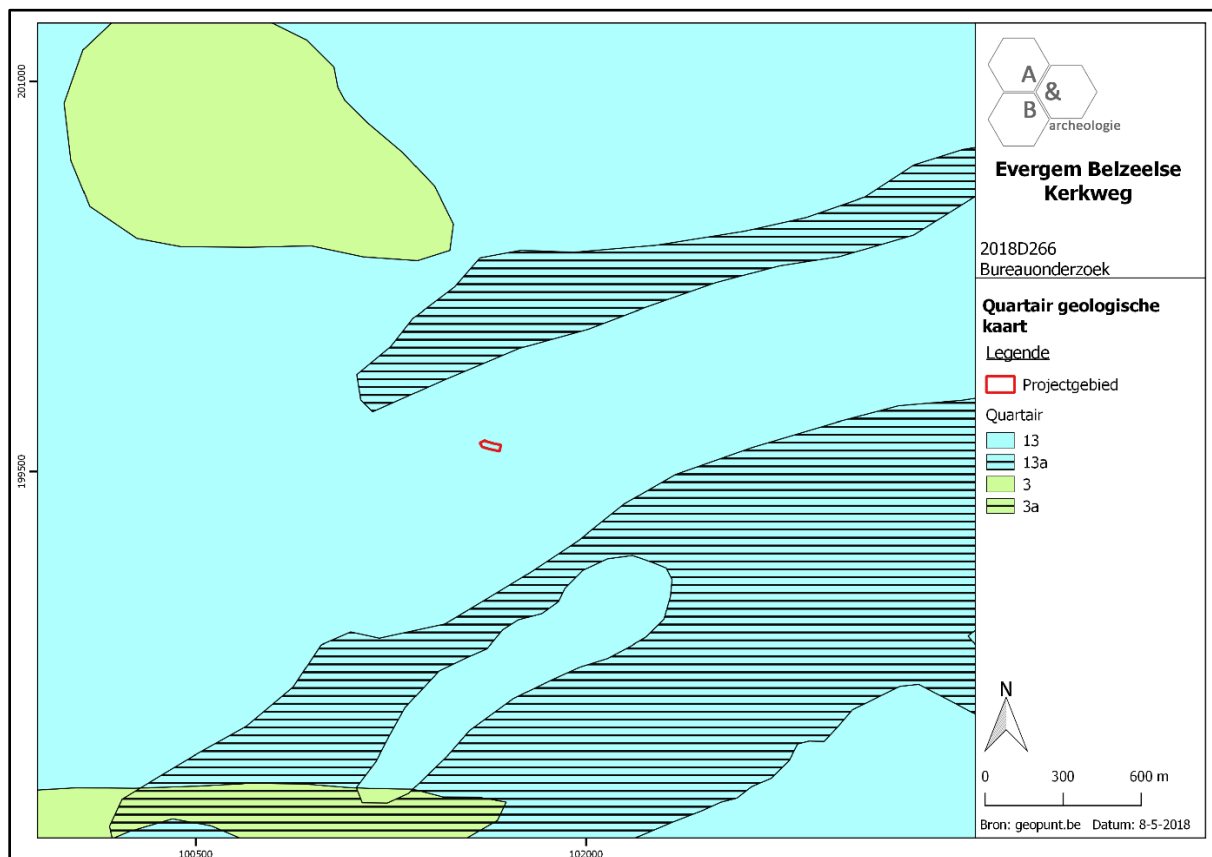
De tertiaire opbouw ter hoogte van het plangebied bestaat uit de Formatie van Aalter, meer bepaald het Lid van Oedelem: donkergrijs tot bleekgrijs zeer fijn zand, kleiige eenheden, kalkzandsteenbanken, kalkhoudend, schelpen (soms zeer veel). De Quartair geologische kaart geeft aan dat het plangebied bestaat uit het type 13 omschreven als volgt: geen Holocene en/of Tardiglaciale afzettingen bovenop de Pleistocene sequentie (13). De geomorfologische kaart voor deze streek is niet voorhanden en kan dus niet worden afgebeeld.

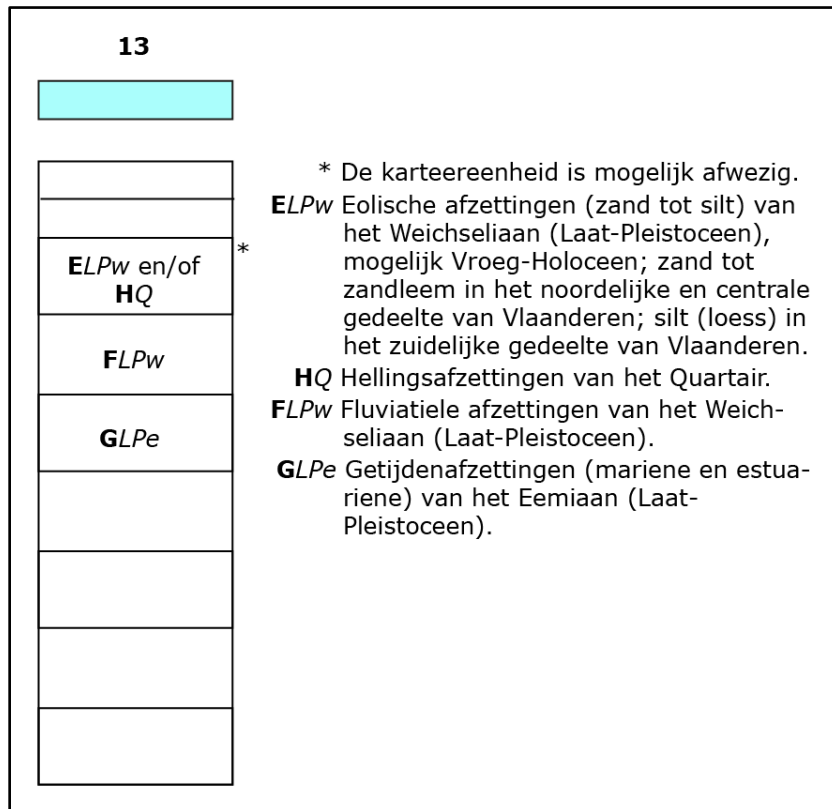
Figuur 12 Zicht op de bodemkaart (bron: DOV).

Figuur 13 Uitsnede uit de Tertiair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).

Figuur 14 Uitsnede uit de Quartair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).

Figuur 15 Uitleg bij de Quartair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).

2.4. Historische situering⁶

De Durme-Kale, in de middeleeuwen de zuidelijke grens van de gemeente met Wondelgem, was van groot belang voor het ontstaan van Evergem: de oudste bewoningskern is te situeren op de zandige kouter ten noorden van de Kale-Durmevallei. Ook Belzele ontstond op deze kouter, het Frankische toponiem wijst op een vroege bewoningskern. De eerste parochiekerk werd echter pas begin 20ste eeuw opgetrokken. Evergem wordt vermeld in de oorkonde van 966 waarbij koning Lotharius op verzoek van de abt, de Sint-Baafsabdij in haar rechten bevestigde en haar binnen zijn rijk gelegen bezittingen worden opgesomd. De kerk, afhankelijk van de Sint-Baafsabdij, werd hierbij ook vermeld. Etymologisch verwijst Evergem naar een Frankische nederzetting (woonplaats van Ever). Evergem maakte deel uit van het Merovingische kroondomein, de fiscus Marca, in de 10de eeuw horend tot de Sint-Baafsabdij. Na de invallen van de Noormannen werden de heren van Dendermonde als voogden van Evergem aangesteld in het oude Sint-Baafsdomein. Het gebied ten noordoosten, tussen het dorpscentrum en Doornzele, bleef onder de rechtstreekse controle van de abdij staan. Het domein van de voogden van Evergem strekte zich uit ten westen (Belzele), en kwam reeds tot stand in de 10de eeuw, de ontginning vond vermoedelijk plaats in de 11de eeuw. De heren van Dendermonde bouwden nabij de kerk hun burcht (thans gemeentehuis, kasteel zogenaamd Huis Ter Burcht). Circa midden 12de eeuw deelden zij hun macht als heren van Evergem met de heren van Gavere. Raas van Gavere liet een versterkte burcht bouwen nabij de Kale (thans zogenaamd Molenschip). De tweede ontginningsfase vanaf 1189, is te situeren in Wippelgem/Kerkbrugge. Een derde ontginningsfase gebeurde circa 1215 met toestemming van gravin Johanna van Constantinopel door de Sint-Baafsabdij. Vanaf de 13de eeuw, door de toenemende centralisatie van de grafelijke macht, kreeg de Sint-Baafsabdij het grootste deel van haar domein terug in handen. Enkel Doornzele en Belzele bleven respectievelijk in handen van de graaf en de heren van Gavere. Bestuurlijk en fiscaal behoorde Evergem tot de kasselrij van de Oudburg van Gent. De oude kerk van Evergem brandde eind 18de eeuw af en werd volledig heropgebouwd. Tijdens WO I werd dit gebouw op zijn beurt deels beschadigd.

Evergem kende vanouds verschillende andere heerlijkheden en bewoningskernen: Wippelgem, Kerkbrugge, Doornzele, Langerbrugge, Belzele. In één van de oudste wijken van de gemeente, Doornzele, eveneens vermeld in 966, vestigde zich in het eerste kwart van de 13de eeuw een groep Benedictinessen van de abdij van Gistel. Enkele jaren nadien vormden zij reeds een zelfstandige religieuze gemeenschap. In 1234 is er sprake van een abdij en kort daarop werd de stichting Aurea Cella een abdij van cisterciënzerinnen. De abdij had haar voornaamste bezittingen in de Vier Ambachten en speelde een belangrijke rol in de landbouwontginning aldaar. Na plundering van de abdij door de Gentse Calvinisten in 1578 vluchtten de religieuzen naar hun refugehuis in Gent. Doornzele Dries vormt vandaag nog een mooie grote dries. Langerbrugge, zogenaamd naar de gelijknamige brug, werd reeds vermeld in 1235 en door de Sint-Baafsabdij aangelegd als verbinding tussen haar twee belangrijke domeinen Sloten en Marca. Het was gelegen aan de samenvloeiing van de Sasse Vaart, gegraven in 1547, met de Kale en de Burggravenstroom. Evergem werd zoals de meeste gemeenten rondom Gent geteisterd door opstanden en veldslagen in 1325, 1380, 1452,

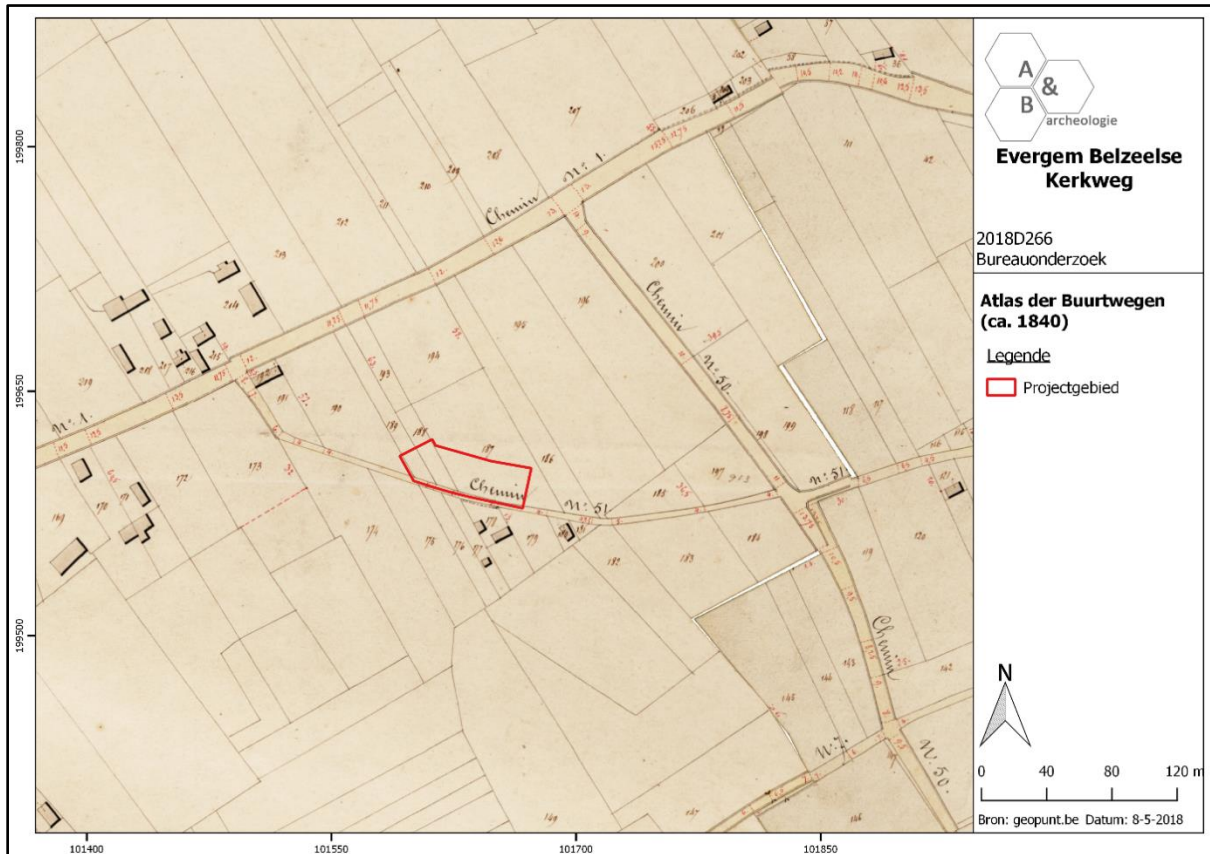
⁶ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017: *Evergem* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/121317> (geraadpleegd op 8 mei 2018); AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017: *Belzeelsestraat* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/103791> (geraadpleegd op 8 mei 2018).

1488, onder Karel V en tijdens de Tachtigjarige oorlog (1568-1648). Ook tijdens de Franse veroveringstochten (1658- 1715) werd Evergem sterk getroffen. Vanaf de 19de eeuw kwamen belangrijke industriële vestigingen tot stand in het gedeelte van Langerbrugge op de linkeroever van het kanaal Gent-Terneuzen.

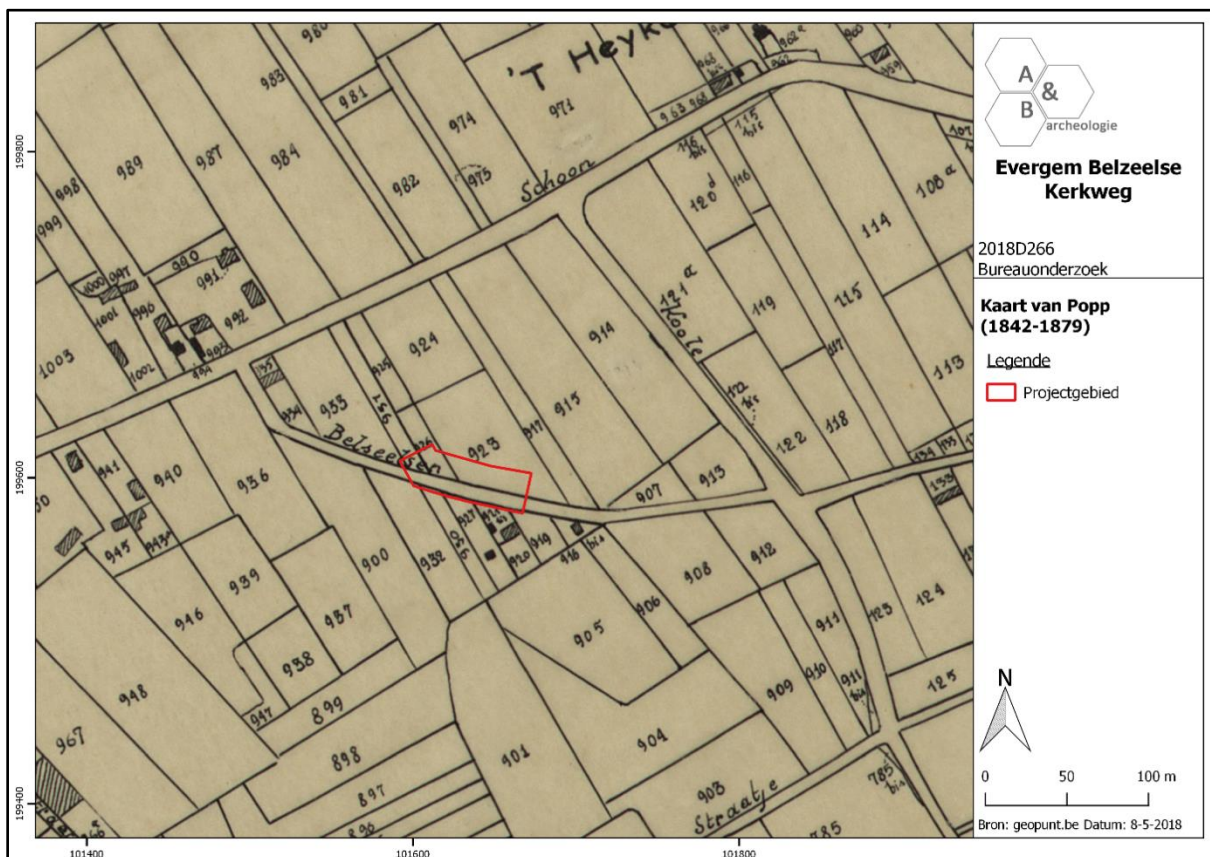
De oudste relevante kaart voor het plangebied die geraadpleegd kan worden betreft de Ferrariskaart uit ca. 1777. Het plangebied is op dat moment onbebouwd en in gebruik als landbouwgebied. De Belzeelse Kerkweg en de Schoonstraat zijn reeds aanwezig. Aan de overzijde van de Belzeelse Kerkweg is bebouwing aangegeven. De kern van Belzele bevindt zich verder naar het westen, ten oosten is vooral landbouwgrond te herkennen. Op de 19de- en vroeg 20ste-eeuwse kaarten blijft de situatie zo goed als ongewijzigd. Op de Vandermaelenkaart wordt de omgeving aangeduid als 'T Heyken, op de Poppkaart staat deze aanduiding meer naar het noorden. Op de Vandermaelenkaart en de topografische kaarten van 1893 en 1910 staan er bomen/bos aangegeven op het plangebied. Op de luchtfoto van 1971 is een restant van dit bos te zien, het komt overeen met de huidige bomen op het terrein. Het plangebied is sinds 1971 eigenlijk ongewijzigd. Sinds dan is er een duidelijke toename te zien van de bebouwing in de omgeving.

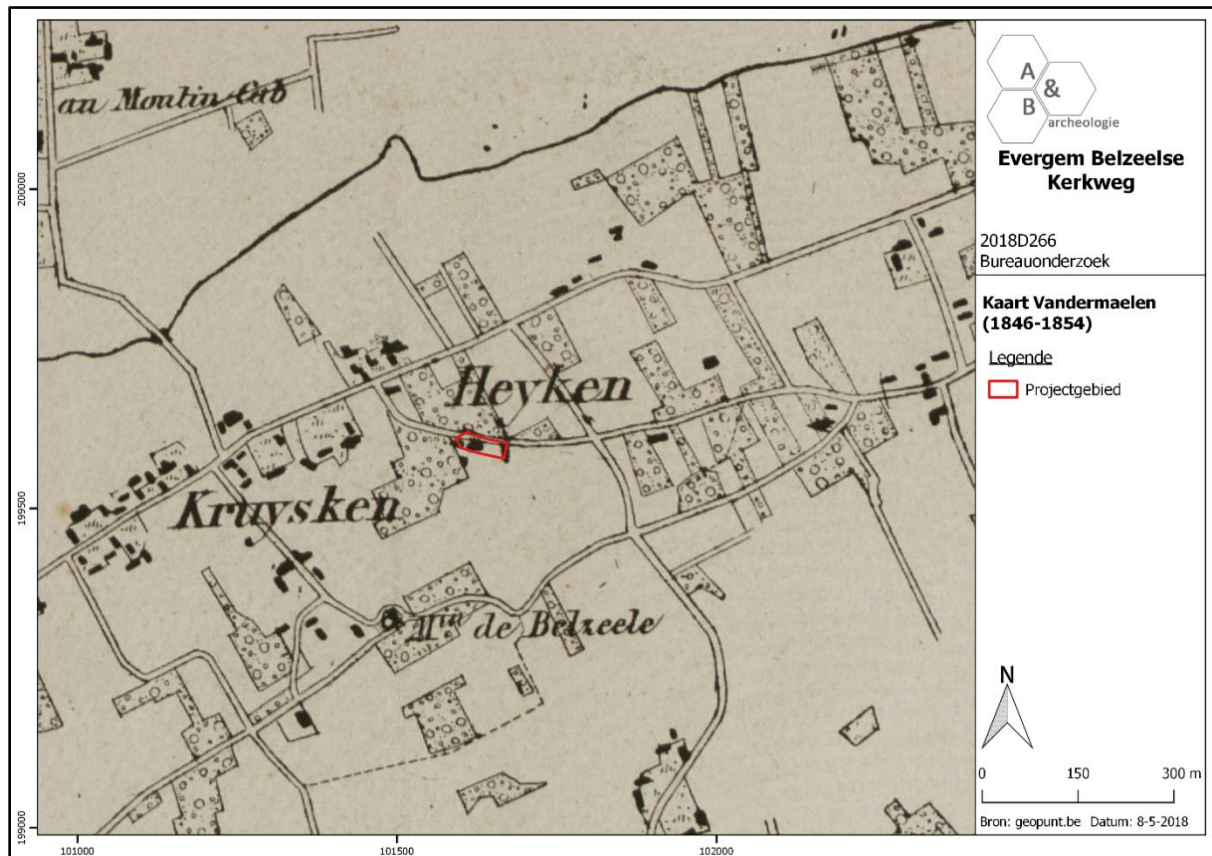
Figuur 16 Uitsnede uit de Ferrariskaart met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be).

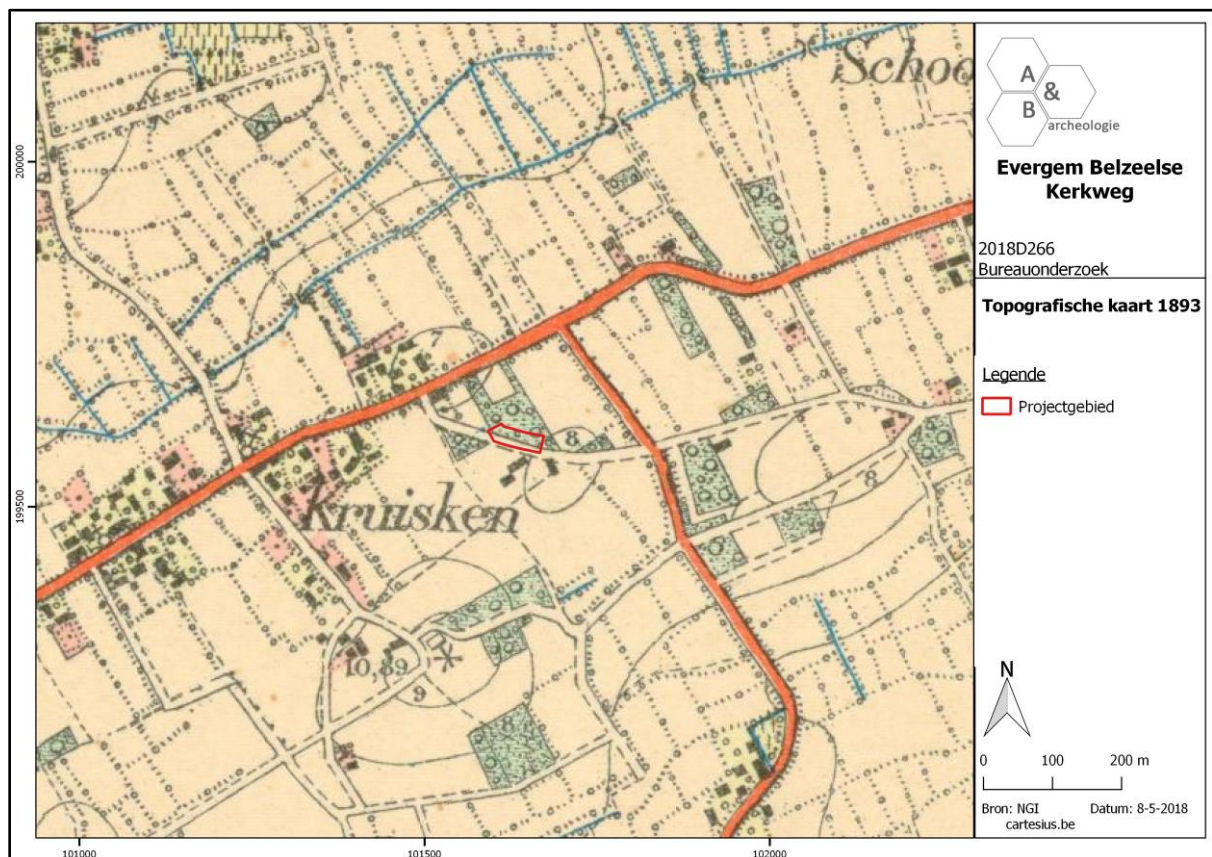
Figuur 17 Uitsnede uit de Atlas der Buurtwegen (bron: geopunt.be).

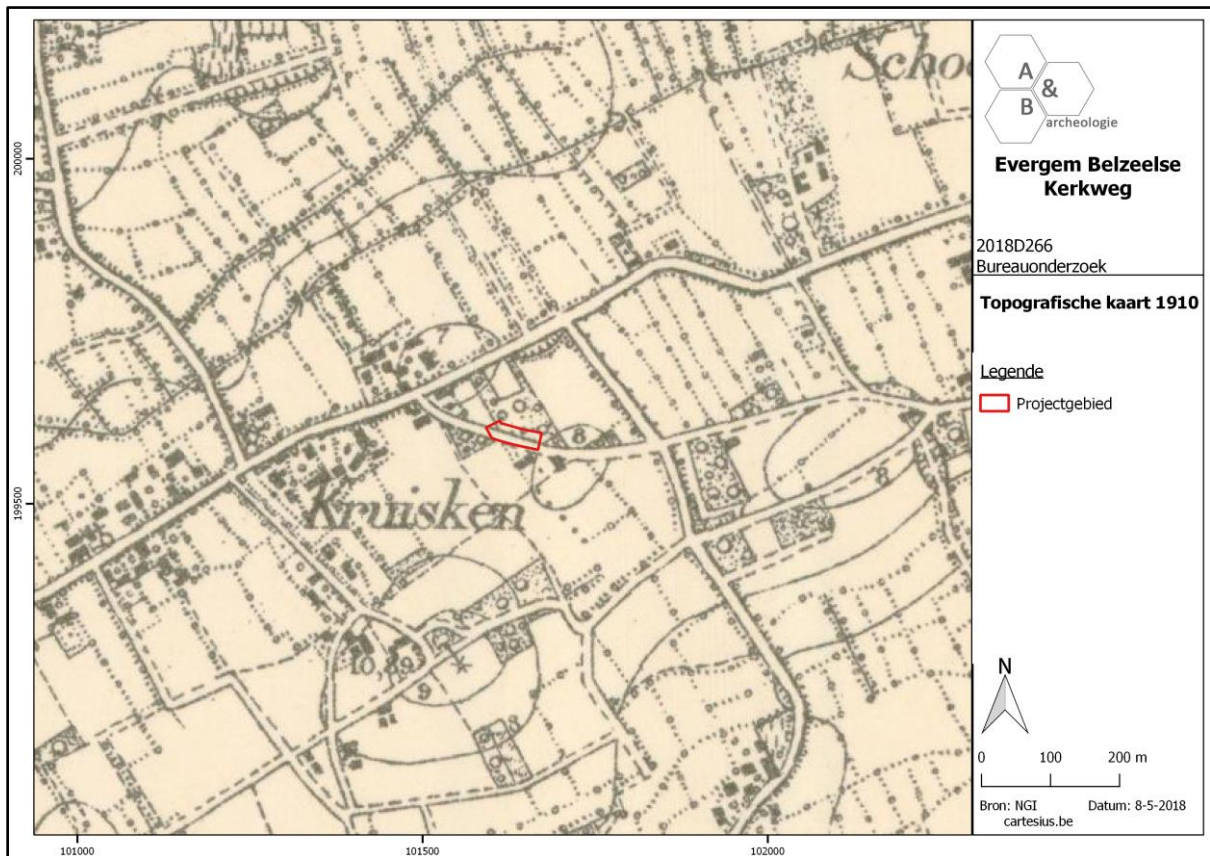
Figuur 18 Uitsnede uit de Poppkaart (bron: geopunt.be).

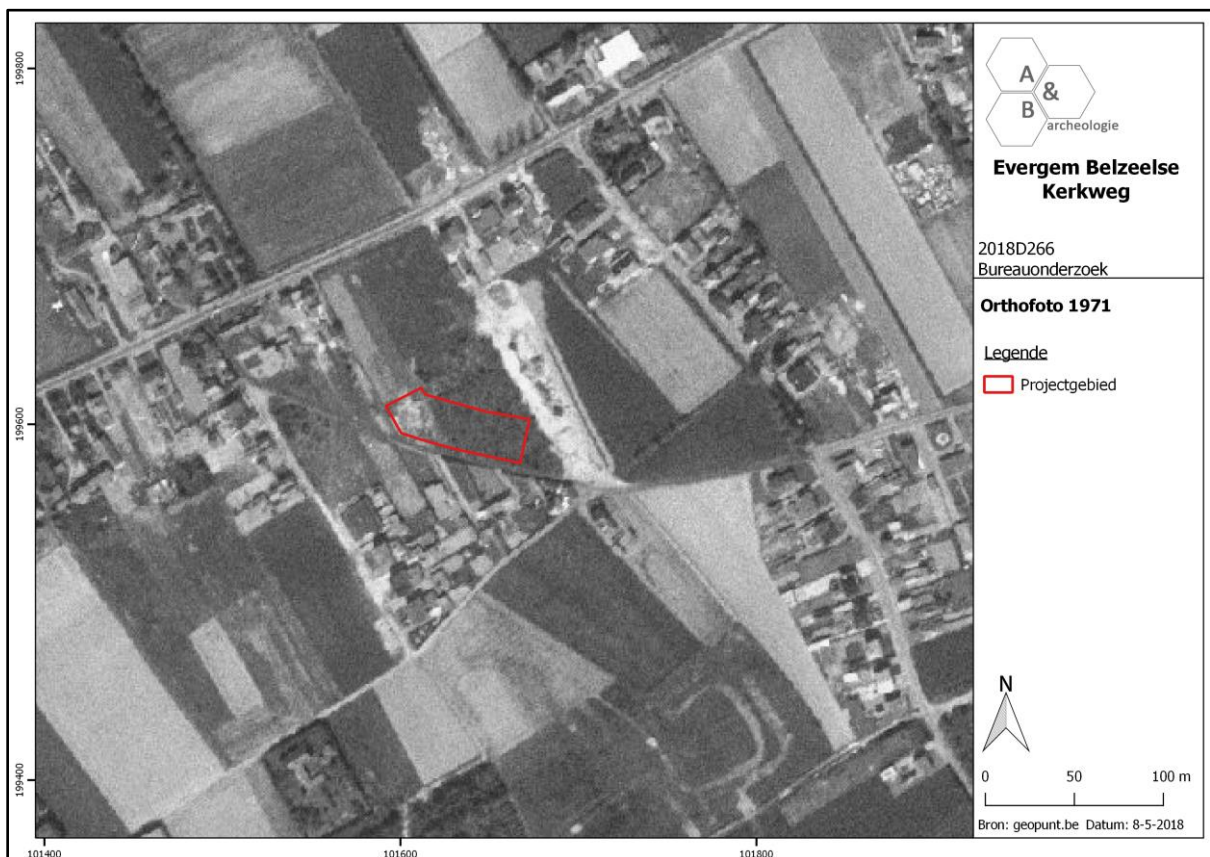
Figuur 19 Uitsnede uit de kaart van Vandermaelen (bron: geopunt.be).

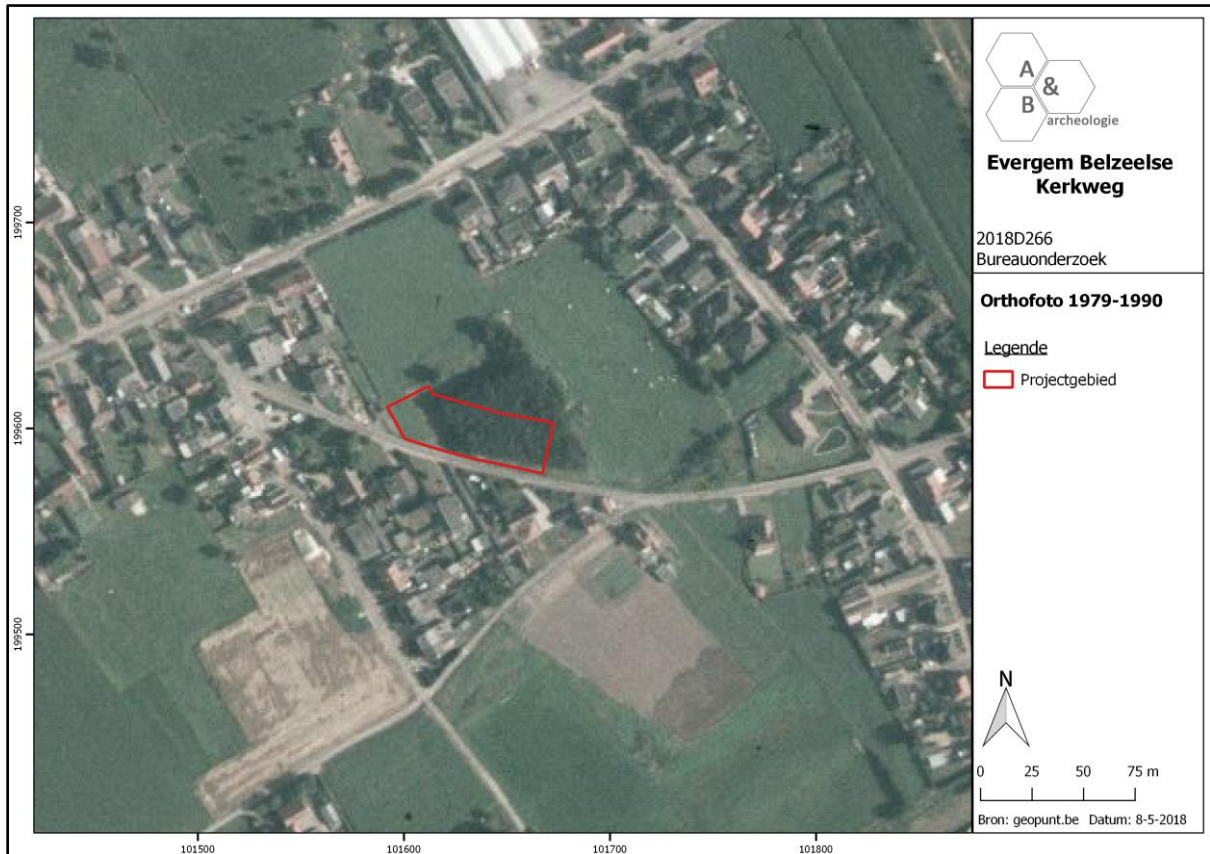
Figuur 20 Uitsnede uit de topografische kaart van 1893 (bron: cartesius.be en NGI).

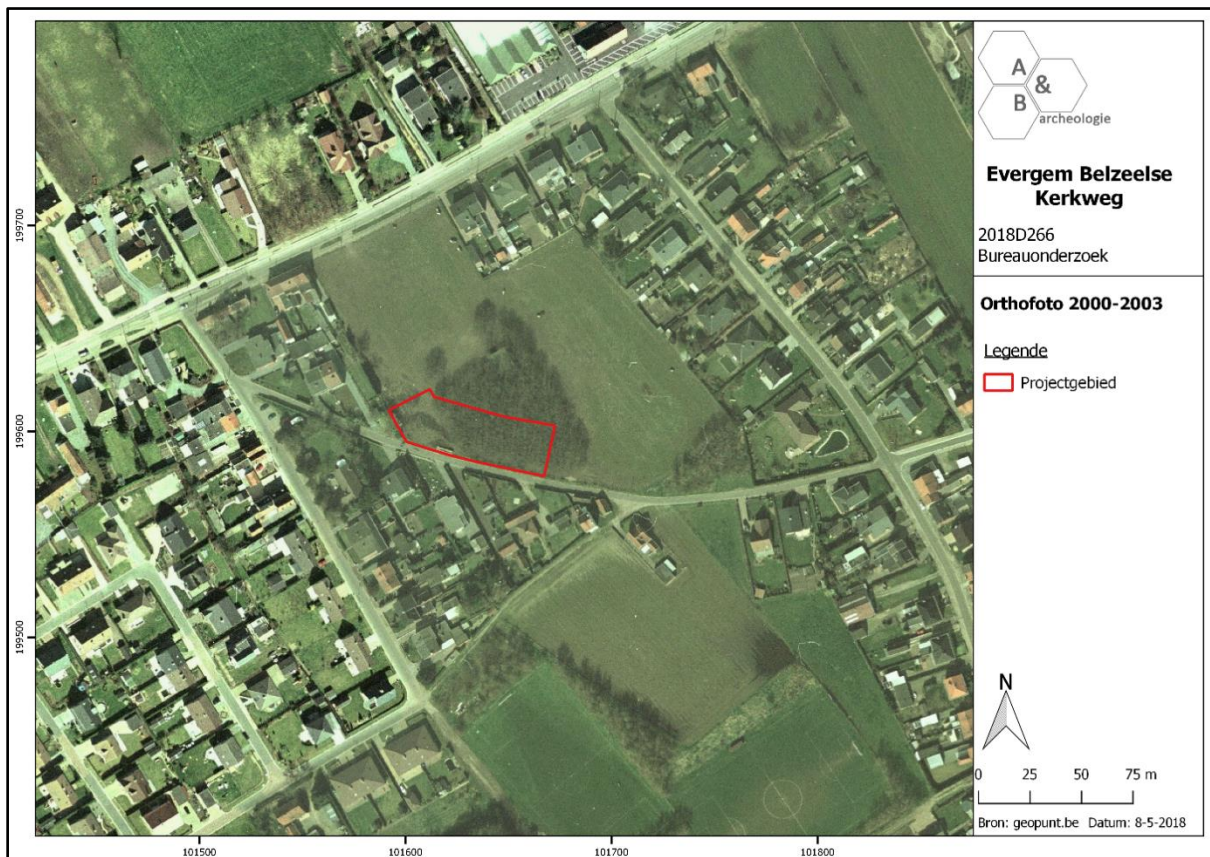
Figuur 21 Uitsnede uit de topografische kaart van 1910 (bron: cartesius.be en NGI).

Figuur 22 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 1971 (bron: geopunt.be).

Figuur 23 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 1979-1990 (bron: geopunt.be).

Figuur 24 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 2000-2003 (bron: geopunt.be).

Figuur 25 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 2009 (bron: geopunt.be).

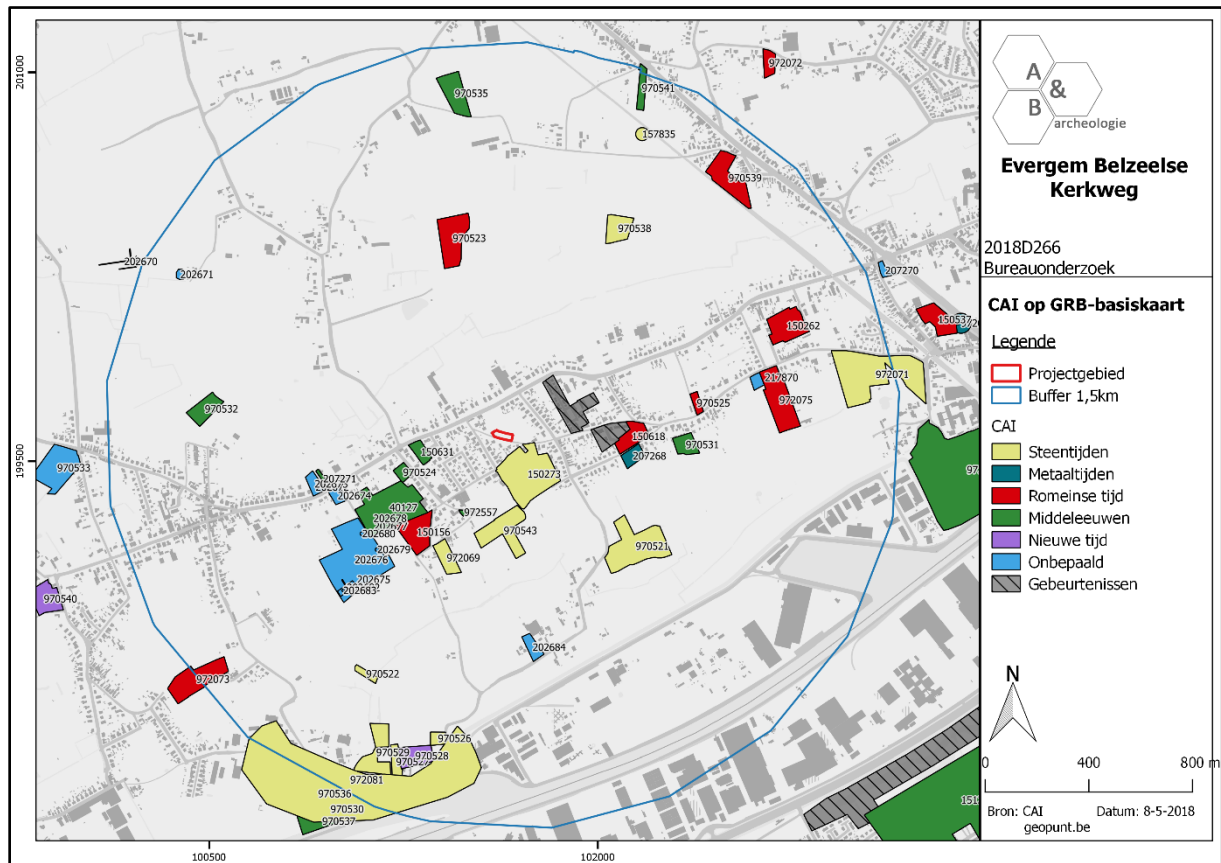
2.5. Archeologische situering

Op de Centrale Archeologische Inventaris zijn heel wat sites aangegeven in de omgeving van het plangebied. Een selectie hiervan, in de directe omgeving van het plangebied, wordt hieronder besproken. De concentratie van deze sites op de zandrug waarop ook het plangebied is gelegen is opvallend.

Op CAI Locatie 150273, net ten zuiden van het plangebied, werden bij een opgraving in 2008 verschillende fasen van Romeinse woonerven bestaande uit boerderijgebouwen (9 hoofdgebouwen, 18 bijgebouwen), 5 waterputten, grachten en greppels, kuilen en 3 brandrestengraven aangetroffen uit de 1ste-2de eeuw, alsook aantal metalen voorwerpen met een militaire functie uit die periode. Ook een 12de-eeuws erf werd aangesneden, met 2 hoofdgebouwen en 5 waterputten. Wat meer naar het westen werd langsheen de Schoonstraat in 2009-2010 een deel van een volmiddeleeuwse gebouwplattegrond blootgelegd op CAI Locatie 150631. Nog wat meer naar het westen, dicht bij de kern van Belzele, werden langsheen de Steenovenstraat in 2008 verschillende volmiddeleeuwse woonerven opgegraven (CAI Locatie 40127). Datzelfde jaar werden net ten zuiden ervan 4 brandrestengraven, een weg, 2 erven met hoofdgebouw en bijgebouwen, en 6 waterputten uit de Romeinse periode aangetroffen, alsook een erfstructuur met in totaal 3 hoofdgebouwen met een vermoedelijke datering in de 10de-12de eeuw (CAI Locatie 150156). Ten noorden ervan werd bij de uitbreiding van een school langs de Oosteindestraat een vermoedelijk deel van een volmiddeleeuws erf gevonden (CAI Locatie 207271). Diverse lithische artefacten uit de steentijd werden gevonden bij een veldprospectie op CAI Locatie 970543.

Ten oosten van het plangebied zijn 2 zones aangeduid als 'Gebieden Geen Archeologie'. De CAI geeft niet aan wat de reden is van deze klassering (opgegraven? Prospectie uitgevoerd die geen resultaten opleverde? Verstoord zonder archeologisch onderzoek?). Ten zuiden ervan werden op CAI Locatie 150618 diverse structuren uit de midden Romeinse periode opgegraven in 2009: een gebouwplattegrond, 2 brandrestengraven, een waterput, kuilen, grachten. Ten zuiden van deze locatie werden bij een prospectie in 2012 aardewerk uit de late ijzertijd en lithisch materiaal uit de steentijden aangetroffen (CAI Locatie 207268). Nog wat verder naar het oosten werden op de zandrug bij een opgraving in 2009 op CAI Locatie 150262 4 Romeinse brandrestengraven en verschillende volmiddeleeuwse woonerven met omgrachting (3 tot 5 hoofdgebouwen, meerdere waterputten) gevonden. Romeinse en middeleeuwse vondsten werden ook aangetroffen op CAI Locaties 972075 en 970525. Op het noordelijke deel van CAI Locatie 972075 werd recent, in het kader van de opmaak van een archeologienota, een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd, waarbij sporen uit de Romeinse periode zijn aangetroffen. Er werd een verdere opgraving geadviseerd.⁷ Op CAI Locatie 972071 werden 2 grafheuvels uit de metaaltijden aangetroffen: een dubbele circulaire structuur te dateren in de midden bronstijd (3480 +/- 6BP) en een enkelvoudige circulaire structuur die nog niet gedateerd werd. Ook werden hier lithisch materiaal uit het epi-paleolithicum, mesolithicum en neolithicum aangetroffen, meerdere Romeinse brandrestengraven en resten van volmiddeleeuwse bewoning.

⁷ <https://loket.onroerendergoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/5200>

Figuur 26 Uitsnede uit de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) (bron: geopunt.be en CAI).

3. Synthese

3.1. Archeologisch verwachtingspatroon

Op basis van het bureauonderzoek kan volgend verwachtingspatroon vooropgesteld worden:

- Het plangebied is gelegen in een eertijds landelijke omgeving tussen de kernen van Evergem en Belzele, ten zuiden van de verbindingsweg tussen beide kernen. De Belzeelse Kerkweg gaat minstens terug tot 1777. Het terrein is sinds eind 18de eeuw steeds onbebouwd gebleven en was in gebruik als landbouwgrond en/of bos.
- De directe regio van het plangebied is ontzettend rijk aan archeologische sites uit diverse periodes. Dit hangt samen met de ligging van het plangebied en van die sites op een hoger gelegen, droge zandrug ten noorden van de Kalevallei; de kernen van Belzele en Evergem ontwikkelden zich tijdens de middeleeuwen ook op deze zandrug. Deze sites duiden zowel op bewoning als begraving in de Romeinse periode, en er zijn diverse woonerven uit de volle middeleeuwen gekend. Ook sporen en vondsten uit de metaaltijden zijn gekend. Op enkele sites werden ook steentijdartefacten teruggevonden, echter steeds als losse vondst. Op het plangebied geldt er geen specifieke verwachting naar *in situ* steentijdsites.
- Het plangebied is gelegen op een hogere opduiking op de zandrug en loopt licht op van west naar oost. De bodem is een zeer droge zandbodem, die minder geschikt is als akkerland. Deze droge, hogere locatie kan echter zeer aantrekkelijk geweest zijn voor bewoning en begraving in het verleden.
- Deze gegevens tonen aan dat het projectgebied een hoge archeologische verwachting heeft. Rekening houdend met de landschappelijke ligging, de bodemkundige situatie en de historische en archeologische informatie, is de kans reëel dat er op het plangebied sporen uit de Romeinse periode en/of middeleeuwen aanwezig zijn, en mogelijk ook uit de metaaltijden. Er zijn geen specifieke aanwijzingen dat het terrein een verhoogd potentieel heeft naar steentijdsites.

3.2. Afweging verder vooronderzoek

De bomen binnen het plangebied worden gerooid. Vervolgens wordt de grond bouwrijp gemaakt en worden er 2 blokken van telkens 4 huizen opgericht (telkens 2 halfopen en 2 gesloten bebouwingen). Rondom de woningen worden tuinen aangelegd. In de voortuinen worden de nodige aansluitingen op de nutsvoorzieningen voorzien. Er wordt geen wegenis aangelegd, de woningen sluiten aan op de Belzeelse Kerkweg. Er zullen aanzienlijke bodemingrepen plaatsvinden op het volledige plangebied: rooien van de bomen, het bouwrijp maken van de percelen, aanleg nutsleidingen, funderingswerken, het optrekken van woningen, aanleg van tuinen. Ook het werfverkeer zal zijn invloed hebben op de ondergrond. Algemeen kan uitgegaan worden van een verstoring tot 60cm diepte, met plaatselijk diepere ingrepen voor nutsleidingen en -voorzieningen en funderingen. Bodemingrepen tot op deze diepte zijn nefast voor eventueel aanwezige archeologische sporen, die zich direct onder de bouwvoor zullen bevinden.

Het plangebied kent een hoge archeologische verwachting voor sites met grondsporen uit de metaaltijden, Romeinse periode en middeleeuwen. Op basis van enkel het bureauonderzoek kan de aan- of afwezigheid van een archeologische site echter niet aangetoond worden. De geplande werken zijn van die aard dat eventueel aanwezig archeologisch erfgoed bedreigd wordt. Een verder vooronderzoek kan relevante kennisvermeerdering genereren voor de algemene ontwikkelingsgeschiedenis van menselijke aanwezigheid op de zandrug, die bijzonder rijk is aan archeologische sporen. Daarnaast zal een verder vooronderzoek de opgravingsresultaten van de nabije onderzoekszones kunnen aanvullen en eventueel nuanceren. Er dient bijgevolg verder vooronderzoek te gebeuren. Dit verder vooronderzoek dient in uitgesteld traject te gebeuren, aangezien de gronden momenteel nog in gebruik zijn als weiland, en het grootste deel van terrein nog bebost is.

Bij de afweging voor een verder vooronderzoek worden alle gegevens van de bureaustudie geëvalueerd om zodoende een uitspraak te kunnen doen. In eerste instantie wordt gekeken naar de methodes met geen of het minste impact in de bodem. Deze onderzoeken vallen onder de noemer 'verder vooronderzoek zonder ingreep in de bodem' (landschappelijk bodemonderzoek, geofysisch onderzoek en veldkartering/metaaldetectie). Indien uit deze onderzoeken de afwezigheid van een archeologische site niet gestaafd kan worden, dient men verder over te gaan tot een 'vooronderzoek met ingreep in de bodem' (verkenkend en waarderend archeologisch booronderzoek, proefsleuven en proefputten). In het geval een archeologische site aanwezig is, dient men eerst te proberen deze *in situ* te behouden. Indien dit niet mogelijk is, is een verdere opgraving noodzakelijk.

3.3. Verder vooronderzoek zonder ingreep in de bodem

- Landschappelijk bodemonderzoek

Dit type onderzoek heeft tot doel de aardkundige opbouw en ontstaansgeschiedenis van de ondergrond en het landschap te kennen door middel van boringen of profielputten. Met deze methode kan met een minimale impact in de bodem toch heel wat informatie verkregen worden. De methode wordt binnen de archeologie vooral aangewend om het bodemkundig potentieel na te gaan voor de aanwezigheid van goed bewaarde steentijdsites.

In dit geval is deze onderzoeksmethode niet noodzakelijk om uit te voeren. De bodemopbouw is gekend en zijn er geen aanwijzingen dat er een kans is op *in situ* bewaarde steentijdniveaus.

- Geofysisch onderzoek

Geofysisch onderzoek heeft tot doel om antropogene fenomenen te onderscheiden van natuurlijk sediment of om een morfologische reconstructie van het natuurlijke landschap te maken, door contrasten in elektrische, elektromagnetische en magnetische kenmerken van de ondergrond te meten. Ook kent deze methode haar nut bij het opsporen van explosieven. Onder dit type onderzoek vallen verschillende opsporingstechnieken: magnetometrie, weerstandsmetingen, grondradar enz.

In dit geval is deze onderzoeksmethode niet zinvol om uit te voeren en kan dus buiten beschouwing genomen worden.

- Veldkartering en metaaldetectie

Bij een veldkartering of oppervlakteprospectie wordt een visuele inspectie gedaan van het terreinoppervlak voor de aanwezigheid van archeologisch vondstmateriaal, zoals aardewerk of silexartefacten. Metaaldetectie betreft het opsporen van metalen voorwerpen door middel van een metaaldetector. De toplaag, ca. 20cm diep, wordt hierbij afgezocht door middel van parallelle looplijnen met of zonder een bepaalde tussenafstand.

In dit geval is deze onderzoeksmethode niet zinvol om uit te voeren en kan dus buiten beschouwing genomen worden.

3.4. Verder vooronderzoek met ingreep in de bodem

- Verkennend en waarderend archeologisch booronderzoek

Een verkennend en waarderend archeologisch booronderzoek heeft als doel om archeologische sites op te sporen door middel van boringen. Via de boringen kunnen begraven niveaus teruggevonden worden waarin zich bv. *in situ* steentijdartefacten kunnen bevinden. De boringen worden volgens een bepaald grid met optimale spreiding opgesteld.

In dit geval is deze onderzoeksmethode niet noodzakelijk om uit te voeren. De bodemopbouw is gekend en zijn er geen aanwijzingen dat er een kans is op *in situ* bewaarde steentijdniveaus.

- Proefsleuven en proefputten

Het doel van proefsleuven en proefputten is uitspraken te doen over de archeologische waarde van de totaliteit van een terrein door een beperkt maar statistisch representatief deel van dat terrein op te graven. Op die manier kan er een optimale inschatting gemaakt worden van het kennispotentieel aangezien deze methode informatie verschaft omtrent verspreiding, bewaring, aard en datering van de aangetroffen archeologische sporen.

Gezien de aard van de site, de geplande werken en het archeologisch verwachtingspatroon is een verder vooronderzoek in de vorm van proefsleuven noodzakelijk om archeologische sites met grondsporen op te sporen. Het sleuvenplan, de richtlijnen en onderzoeksvragen worden voorgesteld in het programma van maatregelen.

3.5. Beantwoording onderzoeksvragen

- Zijn er archeologische of historische gegevens gekend over de site?

Het plangebied is gelegen in een eertijds landelijke omgeving tussen de kernen van Evergem en Belzele, ten zuiden van de verbindingsweg tussen beide kernen. De Belzeelse Kerkweg gaat minstens terug tot 1777. Het terrein is sinds eind 18de eeuw steeds onbebouwd gebleven en was in gebruik als

landbouwgrond en/of bos. De directe regio van het plangebied is ontzettend rijk aan archeologische sites uit diverse periodes. Er vond op het terrein zelf nog geen archeologisch onderzoek plaats.

- Zijn er gegevens gekend dat de bodem (deels) verstoord is?

Neen.

- Zijn er landschappelijke factoren die invloed kunnen hebben op de gaafheid van eventuele archeologische sporen?

Neen.

- Wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?

De bomen binnen het plangebied worden gerooid. Vervolgens wordt de grond bouwrijp gemaakt en worden er 2 blokken van telkens 4 huizen opgericht (telkens 2 halfopen en 2 gesloten bebouwingen). Rondom de woningen worden tuinen aangelegd. In de voortuinen worden de nodige aansluitingen op de nutsvoorzieningen voorzien. Er wordt geen wegenis aangelegd, de woningen sluiten aan op de Belzeelse Kerkweg. Er zullen aanzienlijke bodemingrepen plaatsvinden op het volledige plangebied: rooien van de bomen, het bouwrijp maken van de percelen, aanleg nutsleidingen, funderingswerken, het optrekken van woningen, aanleg van tuinen. Ook het werfverkeer zal zijn invloed hebben op de ondergrond. Algemeen kan uitgegaan worden van een verstoring tot 60cm diepte, met plaatselijk diepere ingrepen voor nutsleidingen en -voorzieningen en funderingen. Bodemingrepen tot op deze diepte zijn nefast voor eventueel aanwezige archeologische sporen, die zich direct onder de bouwvoor zullen bevinden.

- Is er een archeologische site aanwezig? Zo ja, wat zijn de karakteristieken en de bewaringstoestand ervan? Wat is de relatie met het landschap? Welke waarde heeft de site?

De aan- of afwezigheid van een archeologische site kan niet vastgesteld worden op basis van het bureauonderzoek. De kans is echter reëel dat er een site met grondsporen aanwezig is.

- Wat is de te volgen strategie tijdens een eventueel verder onderzoek en welke bijkomende onderzoeksvragen moeten daarbij beantwoord worden?

Er dient een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden over het volledige plangebied. Dit onderzoek bestaat uit het aanleggen van parallelle sleuven. De sleuven hebben als doel om het archeologisch potentieel van het terrein in kaart te brengen. Zijn er archeologische sporen aanwezig? Behoren deze tot één of meerdere periodes? Daarnaast is het ook belangrijk om de verstoringsgraad in kaart te brengen. Zijn de sporen goed bewaard? Kunnen er verstoringszones afgebakend worden? Afsluitend is het belangrijk om alle gegevens samen te beschouwen om zodoende een uitspraak te kunnen doen over het potentieel van het terrein. Hierbij wordt afgewogen of verder onderzoek nodig is in de vorm van een opgraving, over een deel of volledig het terrein, of kan er overgegaan worden tot een vrijgave bij afwezigheid van archeologische sporen. De modaliteiten van het verder vooronderzoek worden behandeld in het programma van maatregelen.

4. Samenvatting

De archeologienota kadert in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen te Evergem Belzeelse Kerkweg (provincie Oost-Vlaanderen), waarbij de totale oppervlakte van de betrokken percelen 3000m² of meer bedraagt en de bodemingrepen groter zijn dan 1000m², dient de initiatiefnemer een archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag. De archeologienota dient opgemaakt te worden onder supervisie van een erkend archeoloog. Het totale plangebied is ca. 5500m² groot en betreft volgende kadastrale percelen: Evergem, afdeling 2, sectie E, percelen 923, 926 en 931A. De geplande werken hebben echter enkel betrekking op een langwerpige strook langsheen de Belzeelse Kerkweg. Deze strook is 1847m² groot en bevindt zich in het zuiden van deze percelen. Deze strook wordt in de archeologienota aanschouwd als het plangebied/projectgebied. De beschrijving van de resultaten van het bureauonderzoek spitsen zich toe op deze strook, en niet op de totaliteit van de percelen. Aangezien op het grootste deel van deze percelen helemaal geen werken gebeuren, is enkel de bespreking van de zuidelijke strook relevant om een correcte inschatting te maken van het archeologisch potentieel van het projectgebied. Het betreft een noordwest-zuidoost georiënteerde strook die in het zuiden grenst aan de Belzeelse Kerkweg. Het plangebied is in gebruik als weiland, die met een prikkeldraad is afgescheiden van de Belzeelse Kerkweg. Het oostelijke gedeelte is beplant met bomen, waartussen de dieren beschutting kunnen zoeken. De weide loopt verder door naar het noorden en het oosten.

Het plangebied is gelegen in een eertijds landelijke omgeving tussen de kernen van Evergem en Belzele, ten zuiden van de verbindingsweg tussen beide kernen. De Belzeelse Kerkweg gaat minstens terug tot 1777. Het terrein is sinds eind 18de eeuw steeds onbebouwd gebleven en was in gebruik als landbouwgrond en/of bos. De directe regio van het plangebied is ontzettend rijk aan archeologische sites uit diverse periodes. Dit hangt samen met de ligging van het plangebied en van die sites op een hoger gelegen, droge zandrug ten noorden van de Kalevallei; de kernen van Belzele en Evergem ontwikkelden zich tijdens de middeleeuwen ook op deze zandrug. Deze sites duiden zowel op bewoning als begraving in de Romeinse periode, en er zijn diverse woonerven uit de volle middeleeuwen gekend. Ook sporen en vondsten uit de metaaltijden zijn gekend. Op enkele sites werden ook steentijdartefacten teruggevonden, echter steeds als losse vondst. Op het plangebied geldt er geen specifieke verwachting naar *in situ* steentijdsites. Het plangebied is gelegen op een hogere opduiking op de zandrug en loopt licht op van west naar oost. De bodem is een zeer droge zandbodem, die minder geschikt is als akkerland. Deze droge, hogere locatie kan echter zeer aantrekkelijk geweest zijn voor bewoning en begraving in het verleden. Deze gegevens tonen aan dat het projectgebied een hoge archeologische verwachting heeft. Rekening houdend met de landschappelijke ligging, de bodemkundige situatie en de historische en archeologische informatie, is de kans reëel dat er op het plangebied sporen uit de Romeinse periode en/of middeleeuwen aanwezig zijn, en mogelijk ook uit de metaaltijden. Er zijn geen specifieke aanwijzingen dat het terrein een verhoogd potentieel heeft naar steentijdsites.

De bomen binnen het plangebied worden gerooid. Vervolgens wordt de grond bouwrijp gemaakt en worden er 2 blokken van telkens 4 huizen opgericht (telkens 2 halfopen en 2 gesloten bebouwingen). Rondom de woningen worden tuinen aangelegd. In de voortuinen worden de nodige aansluitingen op de nutsvoorzieningen voorzien. Er wordt geen wegenis aangelegd, de woningen sluiten aan op de

Belzeelse Kerkweg. Er zullen aanzienlijke bodemingrepen plaatsvinden op het volledige plangebied: rooien van de bomen, het bouwrijp maken van de percelen, aanleg nutsleidingen, funderingswerken, het optrekken van woningen, aanleg van tuinen. Ook het werfverkeer zal zijn invloed hebben op de ondergrond. Algemeen kan uitgegaan worden van een verstoring tot 60cm diepte, met plaatselijk diepere ingrepen voor nutsleidingen en -voorzieningen en funderingen. Bodemingrepen tot op deze diepte zijn nefast voor eventueel aanwezige archeologische sporen, die zich direct onder de bouwvoor zullen bevinden.

Het plangebied kent een hoge archeologische verwachting voor sites met grondsporen uit de metaaltijden, Romeinse periode en middeleeuwen. Op basis van enkel het bureauonderzoek kan de aan- of afwezigheid van een archeologische site echter niet aangetoond worden. De geplande werken zijn van die aard dat eventueel aanwezig archeologisch erfgoed bedreigd wordt. Een verder vooronderzoek kan relevante kennisvermeerdering genereren voor de algemene ontwikkelingsgeschiedenis van menselijke aanwezigheid op de zandrug, die bijzonder rijk is aan archeologische sporen. Daarnaast zal een verder vooronderzoek de opgravingsresultaten van de nabije onderzoekszones kunnen aanvullen en eventueel nuanceren. Er dient bijgevolg verder vooronderzoek te gebeuren. Dit verder vooronderzoek dient in uitgesteld traject te gebeuren, aangezien de gronden momenteel nog in gebruik zijn als weiland, en het grootste deel van terrein nog bebost is.

Het verder vooronderzoek bestaat uit een proefsleuvenonderzoek. De modaliteiten van dit verder vooronderzoek met ingreep in de bodem worden behandeld in het programma van maatregelen.

5. Bibliografie

- <https://inventaris.onroenderfgoed.be>
- <https://cai.onroenderfgoed.be/>
- <http://www.geopunt.be/kaart>
- <http://www.cartesius.be/CartesiumPortal/>
- <http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/>
- <http://www.ngi.be/topomapviewer/>
- <https://www.google.be/maps>
- <https://loket.onroenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/5200>

6. Bijlages

- Figurenlijst

Figuur 1 Zicht op het plangebied op de meest recente luchtfoto van 2017 (bron: geopunt.be).	7
Figuur 2 Zicht vanuit het westen op het plangebied (bron: https://www.google.com/maps).	8
Figuur 3 Uitsnede uit het ontwerpplan (bron: initiatiefnemer).	9
Figuur 4 Zicht op de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI).	10
Figuur 5 Detailopname van de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI).	11
Figuur 6 Zicht op het kadasterplan (bron: geopunt.be).	11
Figuur 7 Zicht op de bodemgebruikskaart met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be)...	12
Figuur 8 Zicht op het Digitaal Hoogtemodel (bron: geopunt.be).	13
Figuur 9 Zicht op het Digitaal Hoogtemodel, meer in detail (bron: geopunt.be).	13
Figuur 10 Zicht op het Digitaal Hoogtemodel, op siteniveau (bron: geopunt.be).	14
Figuur 11 Zicht op de Potentiële bodemerosiekaart (bron: geopunt.be).	14
Figuur 12 Zicht op de bodemkaart (bron: DOV).	15
Figuur 13 Uitsnede uit de Tertiair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).	16
Figuur 14 Uitsnede uit de Quartair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).	16
Figuur 15 Uitleg bij de Quartair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).	17
Figuur 16 Uitsnede uit de Ferrariskaart met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be).	19
Figuur 17 Uitsnede uit de Atlas der Buurtwegen (bron: geopunt.be).	20
Figuur 18 Uitsnede uit de Poppkaart (bron: geopunt.be).	20
Figuur 19 Uitsnede uit de kaart van Vandermaelen (bron: geopunt.be).	21
Figuur 20 Uitsnede uit de topografische kaart van 1893 (bron: cartesius.be en NGI).	21
Figuur 21 Uitsnede uit de topografische kaart van 1910 (bron: cartesius.be en NGI).	22
Figuur 22 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 1971 (bron: geopunt.be).	22
Figuur 23 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 1979-1990 (bron: geopunt.be).	23
Figuur 24 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 2000-2003 (bron: geopunt.be).	23
Figuur 25 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 2009 (bron: geopunt.be).	24
Figuur 26 Uitsnede uit de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) (bron: geopunt.be en CAI).	26

Bijlage: Ontwerpplan (bron: initiatiefnemer).

